

Az ifjúsági klubmozgalom társadalomtörténete

I.

Bevezetés - problémák és hipotézisek

Mindaz, amit *ma* több-kevesebb egyetértéssel ifjúsági klubmozgalomnak nevezünk, 25-30 éves múltat tekint vissza; akkor is, ha a klubformának komoly művelődéstörténeti előzményei voltak. E szűk három évtized alatt változatos utat bejárva, a legkülönbözőbb vélemények, politikai és szakmai megfontolások kereszttüzében ért el mai, válságos állapotába. A kezdetektől a hetvenes évek közepéig a klubmozgalmat dinamikus fejlődés jellemezte. Ezt mutatják az alábbi számok:¹

1964 ²	200
1967	1500
1970	2200
1973	3000

E fejlődés alatt többféle klubfogalom és ennek megfelelő funkció próbálta felülről meghatározni a klubok céljait, feladatait. Az elmúlt években kb. 3500 ifjúsági klubot összesítettek tanácsi statisztikák. Ebből a művelődési otthoni fenntartásban³ működők száma 1983-ban 2323 volt. Valós működésüket, számukat illetően azonban teljesen tájékozatlanok vagyunk. E helyzetet jelzi, hogy a Csongrád megyei nyilvántartás szerinti 128 klubból egy-egy eseménynél mintegy 60-70 jelzi létezését, a többi csak falon lógó működési engedély... azaz már az sem, mert 1985 decemberében az Állami Ifjúsági Bizottság hatályon kívül helyezte 1977-es rendeletét,⁴ amely – több más normatívával együtt – az említett engedélyt is tartalmazta.

Hogy a számok sosem fedték a valós működést, önmagában még nem lenne baj, hiszen a változó emberi kapcsolatok – melyek minden klub életének meghatározói – szinte folyamatosan tehetik klubok születését és megszűnését. Ez minden mozgalom velejárója. Az elmúlt évek tapasztalatai és adatai azt mutatják, hogy erősen csökkent a klubélet, a klubjárás és klubvezetés presztízse – válságba került a mozgalom. Ezt jelzi az a tény is, hogy 1978-1983 között 2918-ról 2323-ra, tehát *öt év alatt 595-tel – 20,4%-kal!* – csökkent az ifjúsági klubok száma. Ha ehhez hozzávesszük, hogy ugyanezen időszak alatt a *klubtagok* száma *24,9%-kal (!)* lett kevesebb – a válság ténye nyilvánvaló (*1. és 2. tábla*). Nem lehet véletlen, hogy az utóbbi években erősödött föl a klubmozgalom körüli vita: fórumok, országos táborok, tv-vita résztvevői foglalkoztak az érezhetően egyre merevebb klubmozgalommal.⁵

A válság legkézenfekvőbb bizonyítékát – miszerint az említett öt év alatt a klubok száma ötödével, a klubtagok száma negyedével csökkent –, nemcsak az irányítás, hanem gyakran

¹ Andrassy Mária – Vitányi Iván: Ifjúság és kultúra. Kossuth, 1979, 78. o.

² A pontos nyilvántartás hiánya miatt e számok csak becslésértékűek.

³ A továbbiakban az itt nyilvántartott klubok adatait használom.

⁴ Javaslat az ifjúságról szóló 1971. évi IV. törvény és végrehajtási jogszabályrendszerének korszerűsítésére. 15028/1985. ÁIB sz. határozat. Ifjúságpolitikai Közlöny, 1986/1.

⁵ Néhány az ismertek közül:

1. 1982. IX. 29.: Kis klub – nagy klub címmel a Csongrád Megyei Továbbképzési és Módszertani Intézet rendezett kerekasztal-beszélgetést helyi és fővárosi szakemberekkel.

2. 1983. II. 4-5.: Fórum a diák-közművelődésről, Budapest, KISZ KB

3. 1984. IV. 15-18.: Országos Klubos Vitatábor, Szolnok, KISZ KB

4. 1984. VI. 1-3.: Ifjúsági klubvezetők országos találkozója, Nyíregyháza, KISZ KB – MM.

A felsorolt eseményekről beszámolt a KLUBÉLET c. Csongrád megyei periodika 4., 9., 10. és 11. száma. (Kiad. a Csongrád Megyei Tanács Művelődési Központja, 1982-1986.)

maguk a klubvezetők is az egyéni érdektelenséggel magyarázzák, megfélekedezve arról, hogy ez már csak okozat. Az ifjúsági klubmozgalom története tehát azt a kérdést veti föl, hogy melyek voltak azok a tényezők és társadalmi erők, amelyek meghatározták pályáját, és mai válság-állapotát okozták?

A lehetséges válasz – hipotézisem szerint – két szálú. Az egyik a *fiatalok* – mint társadalmi csoport – helyzetében, még inkább *helyzetváltozásában* keresendő. Ez mögött az a „fejlődési” ív húzódik meg, amely egyrészt a korábbi homogén ifjúsági csoport „széttöredezését”, átrétegződését, differenciálódását; másrészt az ezekkel együtt járó társadalmi-egyéni – legfőképp egzisztenciális problémák halmazát jelenti. Mindezek együttes hatása kevésbé a klub, mint inkább a problémák megoldása – vagy megoldhatatlansága miatt a devianciák – felé kényszeríti a fiatalt.

A másik szál magának a *klubmozgalomnak* a változása, mely az *intézményesülést* foglalja magába. Ez a folyamat szinte a kezdetektől végig kíséri a klubmozgalmat, a hetvenes évek elejétől azonban deklaráltan – dokumentumokba foglalva – is megnyilvánul. Az ezzel járó bürokratikus és paternalista ifjúságpolitika szintén taszító erőként hatott a potenciális klubba járókra.

Fontos megjegyezni, hogy e két szál időben és tartalomban is rendkívül szorosan összefonódva vált, válhatott ilyen hatásúvá. Mindez pedig *beleágyazódott* abba a *társadalmi folyamatba*, amely az 1956 utáni gyors konszolidációtól a 68-as reformelképzeléseken és kudarcain át a 80-as évek társadalmi válságáig, s az ismét jelentkező reformszándékig tart. Nem lehet tehát külön klubbörténetet írni, mert a legjelentéktelenebbnek tűnő klubmozgalmi eseménynek – ha közvetetten is – pontos társadalomtörténeti alapja van.

A két szál közül az ifjúság helyzetével nem kívánok foglalkozni, hiszen az utóbbi években – a társadalmi problémák kényszerű elemzéseivel összefüggésben – több publikáció is foglalkozott a témával.⁶

E dolgozat elsősorban a kevésbé feltárt *intézményesülési folyamattal* kíván foglalkozni. Ehhez fontos adalék lesz néhány felmérés és dokumentum elemzése, ám mindezek előtt a klubmozgalom pontos helyzetét, tartalmát szükséges értelmezni. Dolgozatom befejező részében megpróbálom megfogalmazni és bizonyítani azt a szinkront, amely feltételezésem szerint a klubmozgalom és a társadalom története között objektíve fennáll.

II.

Az ifjúsági klubmozgalom leíró jellemzése

E fejezet célja tehát a klub fogalmának és tartalmának értelmezése. Ezek megfogalmazásához az alábbi felmérések anyagát használok fel és hasonlítom össze.⁷

1. 1970 – Szász János és Bakos István – 28 klub, 669 fő⁸
2. 1973 – Gáspár Judit és Nonn Vera közösségi vizsgálata⁹
3. 1976 – Albert József – 25 Veszprém megyei klub, 309 fő¹⁰

⁶ Itt elsősorban *A magyar ifjúság a nyolcvanas években* c. kötetre gondolok (Kossuth, 1984) és az Ifjúsági Szemlére, amely írásaival és a Kéri László vezette politikai szocializációs kutatások eredményeinek közreadásával fontos feladatot végez.

⁷ A későbbi hivatkozásokat már csak évszámmal jelölve teszem.

⁸ Szász János: Huszonnyolc ifjúsági klub szociológiai vizsgálatának főbb tapasztalatai. In: Két tanulmány az ifjúsági klubmozgalomról. Népművelési Intézet, Budapest, 1977, 13. o.

⁹ Gáspár Judit – Nonn Vera: Mit várnak a fiatalok az ifjúsági klubtól? In: Stúdió, Válogatás a Fővárosi Művelődési Ház klubmódszertani kiadványaiból. (Klubvezetők kiskönyvtára 2.) Népművelési Propaganda iroda, é. n.

¹⁰ Albert József: Ifjúsági klubok Veszprém megyében. (Közművelődési kiskönyvtár 2.) Veszprém, 1978

4. 1979 – *Diósi Pál* – 909 fő, ebből aktuálisan klubba járó 128 fő¹¹
5. 1985 – 37 Csongrád megyei klubban végeztem felmérést, az értékelhető adatok bázisa: 27 klub, 1390 fő.

A klub-fogalom értelmezésének alapkérdése: *kik és miért* járnak ifjúsági klubba?

1. Kik járnak ifjúsági klubba?

A klubba járók összetételét az alábbi dimenziók mentén vizsgáljuk meg: nem, életkor, foglalkozás, iskolai végzettség és KISZ-tagsági viszony.

Ha a *nemek* arányát (3. tábla) vizsgáljuk, jól látható férfi-dominanciával találkozunk. Bár 1970-ben a férfi-nő arány még 56:42 volt, a hetvenes évek felméréseiben állandósult 65:35-re, s ez 1985-ben sem sokat változott (63:37). Ennek magyarázatánál egyet kell értenünk Dióssival, amikor azt állítja, hogy a „fiúk-lányok egyenlőtlen aránya csak következménye a fiúk-lányok számára társadalmilag kétféle módon megfogalmazott és a klubok többségében is érvényre jutó elvárásnak és magatartásmintáknak”.

Hány évesek a klubba járók (4. tábla)? A válaszadást nehezíti, hogy a négy felmérés nem azonos korhatárokkal dolgozott, de a 14-18 évesek részvételének alakulásáról így is pontos képet kapunk. E korosztály részaránya a vizsgálatok időrendjében a következő: 65,5% - 39,5% - 29% - 43,9%. A további életkorok arányai már nehezen vethetők össze, de látható, hogy míg 1970-ben a 19-22 évesek aránya csak 25,5% volt, 1976-ban már 41,7%. 1978-ban ez nem sokat módosult – a 19-24 évesek aránya 49% –, viszont 1985-ben a 19-23 évesek csak 28%-ban részesülnek. Ezzel szemben a további – magasabb – korosztályok kiegyenlítettebb aránnyal képviselik magukat: 1985-ben a 24-28 évesek aránya 15,5%, a 30 év felettieké 13,1%.

A klubba járók *foglalkozása* alapján kialakuló arányok (5. tábla) szinkronban vannak az életkori arányokkal. Míg 1970-ben a tanulók kirívóan magas – 60%-os – aránnyal voltak jelen, a további felmérések adatai már kisebb és viszonylag állandósult arányt regisztráltak: 32,7 - 29,5 - 36,6%. Emelkedő tendenciájú a különböző szellemi munkát végzők rétege (7,5 - 16,8 - 16,7 - 18,8%), a szak-, betanított és segédmunkások aránya viszont az 1970-79 közötti emelkedés (19,8-ról 52,2-re) után 1985-ben lecsökkent 38%-ra.

Iskolai végzettséget csak az 1976-os és 1985-ös felmérés vizsgált (6. tábla). A két időpont között lényegesen csökkent – 19-ről 4,6%-ra – a 8 általánost vagy annál kevesebbet végzők aránya, és szintén csökkent – bár kisebb mértékben – a szakmunkásképzőt végzettek aránya is (29,1 - 22,9). Növekedett viszont az érettségizettek (14,6-ről 17,3-ra) és a felsőfokút végzettek aránya (3,9-ről 7,2%-ra). Összességében tehát magasabb iskolai végzettséget mutat az 1985-ös felmérés.

Csak Diósi vizsgálta 1979-ben a klubba járók *KISZ-tagsági viszony* szerinti összetételét (7. tábla). Az adatsor szerint csak 13% nem KISZ-tag. Tehát úgy látszik, a politikailag érzékenyebb, aktívabb és elkötelezettebb fiatalok adják a klubba járók döntő többségét. E látszatot azonban pontosan magyarázza az eddigi KISZ-taggyá válás módja és minősége, jól ismerjük ugyanis a középiskolai tömeges belépések korábbi automatizmusait.

Összegezve a különböző dimenziók mentén adott válaszokat, észre kell vennünk, hogy e túláltalánosított adatok torzítják a valós tényeket. Az ismertett számok, arányok ugyanis nem adják vissza a lakóterületi (szinte kizárólag falusi) és a munkahelyi (zömében városi) klubok közti lényeges különbségeket. Erről csak 1985-ös felmérésem közöl adatokat. Ezek szerint: míg a lakóterületi klubok tagjainak 60,2%-a 14-18 év közötti, és még 33% a 19-23 évesek aránya, addig ugyanezen életkori csoportok csak 25,5%-kal, ill. 23,3%-kal részesülnek a munkahelyi klubba járók közül. Ezek 72,5%-a ugyanis 19 év feletti (8. tábla)!

¹¹ Diósi Pál: Klubtanulmány. Csoportképződési esélyek a formálisan szervezett ifjúsági klubokban. Múzsák Közművelődési Kiadó, é. n.

Ugyanígy összehasonlítva a foglalkozási arányokat: a tanulók és a szellemi dolgozók aránya között van nagy eltérés. A falusi klubokban e két réteg aránya 51,9 ill. 7,9%, míg a munkahelyi klubokban 21,2 ill. 29,8% (9. tábla). Az eddigiekkel cseng össze az iskolai végzettségben meglévő különbség is. A falusi klub 1%-os diplomás arányával szemben a 14,2%-os munkahelyi arány áll (10. tábla).

Most vállalkozni tipizálásra sokkal nehezebb, hiszen lényeges eltéréseket tapasztalhattunk klub-típusonként. (Ezekről részletesen később.) Érdemesebb hát a globális kép helyett úgy fogalmaznunk, hogy a lakóterületi (falusi) klub tagjainak mintegy fele középfokú tanintézetbe járó fiatal, egyharmada munkás – erős fiú-dominanciával. A munkahelyi klubokba járóknak kb. egyötöde szellemi munkát végez, ill. tanuló, s mintegy 40%-a valamilyen munkás. (Az iskolai klubok összetétele természetüknél fogva egyértelmű képet mutat.)

2. A klubba járás motívumai

Az erre adható válaszhoz először az 1976-os Veszprém megyei felvétel gyűjtött adatokat. Saját tapasztalataik alapján kiválasztottak 11 tevékenység típust, ill. motívumot, és ezeket rangsoroltatták. Az összesítés után az alábbi eredmény született:¹²

	(súlyérték)
1. A jó társaság	409
2. A klubban tartott vetélkedők	227
3. A klub programjai	209
4. A közös játékok	166
5. Ismeretterjesztő előadások, sorozatok	126
6. A klubhelyiség, ahol sok mindent lehet kötetlenül csinálni	107
7. A táncolási lehetőség	68
8. A rokonszenves klubvezető	41
9. A folyóirat, újság- és könyvolvasás	27
10. Az ismerkedési, udvarlási lehetőség	18
11. Tévé, rádió	5

Amikor pedig az „Azért járok az ifjúsági klubba, mert...” kezdetű mondatot szabadon egészíthették ki a klubtagok, az indítékok fontossági sorban az alábbi típusok voltak:¹³

1. Társaságot, közösséget kereső
2. Művelődésre, tanulásra vágyó
3. Szórakozást, kikapcsolódást kereső

Albert József is hivatkozik Gáspár Judit és Nonn Vera 1973-as vizsgálódására, amelyben ők négyféle motivációt különböztetnek meg:¹⁴

1. Barát- vagy társkeresés, a társas lét igénye.
2. Saját személyiségük gyarapodását, képességeik fejlesztését, s ezeken túl valamilyen másfajta életmód elérését kívánják.
3. A klub eszköz egy magasabb presztízsű csoportba való felemelkedéshez.
4. A klub, s a benne folyó művészi vagy közösségi tevékenység célként jelentkezik.

S ha mindehhez hozzávesszük Diósi 1979-es felmérését, ahol arra a kérdésre: *Kiknek érdemes klubba járni?* – a válaszolók 71%-a azt felelte: akik barátokat akarnak találni;¹⁵ nos, az eddigi vizsgálatok – saját tapasztalataimmal együtt – azt mutatják, hogy a klubba járás legelemibb motivációja **a társas lét igénye**.

¹² Albert József i. m. 23. o.

¹³ Albert József i. m. 24-25. o.

¹⁴ Gáspár Judit - Nonn Vera i. m. 19-21. o.

¹⁵ Diósi Pál i. m. 19. o.

3. Mi az ifjúsági klub?

Kérdésünkkel talán az eddigi legneuralgikusabb ponthoz értünk, hiszen a lehetséges válasz sokfélesége végigkísérte a mozgalom történetét, az adott válaszok pedig megfeleltek a mindenkori szakmai koncepciónak. S bár szinte egyszerre létezett az „előszoba-közösség”, a „nevelési szintér”, a „helyiség” és később a „csoport”, közülük váltakozó dominanciával emelkedett ki mindig az aktuális fogalom.

Nem véletlenül időztünk a klubba járók és a motívumok elemzésénél, mert hiteles válasz csak ezek figyelembevételével születhet. Klub-fogalmunk tehát nem egy öncélúan kreált, valóság-nélküli értelmezés. A hetvenes években a Diósi által felismert és következetesen deklarált csoport-értelmezés és csoportdinamikai szemléletmód előtti fogalmak azért voltak idegenek a klubmozgalom számára, mert pont az egyént, a személyiség jellemzőit és társadalmi helyzetét hagyták figyelmen kívül. Induljunk hát innen el.

Láttuk, hogy az aktuálisan klubba járóknak közel fele 14-18 év közötti, a klubba járás kezdete pedig döntően erre az életszakaszra esik.

Mik jellemzik a serdülőkor és ifjúkor mezsgyéjén létező egyén pszicho-szociális pozícióját? A válaszhoz hadd használjam fel *Bagdy Emőke*, *Csepeli György* és *Ranschburg Jenő* gondolatait.¹⁶

Legelőször is ismerkedjünk meg gondolatmenetünk kulcsfogalmával, a *szocializációval*. Ranschburg is *Brim* (1966) – immár klasszikusnak számító – meghatározását idézi: „*Folyamat*, mely által az egyének olyan tudásra, képességekre és álláspontokra tesznek szert, amely alkalmassá teszi őket arra, hogy a különböző csoportoknak és a társadalomnak többé-kevésbé hasznos tagjaivá váljanak.”¹⁷ Ez a folyamat mindig kétirányú, és alkudozások sorozatában valósul meg. Az egyén nem passzív elszenvetője, hanem aktív résztvevője a folyamatnak, mely természetesen nem ér véget a felnőtté válással, hanem egész életen át jelen van.

Az elsődleges közeg, melyben a szocializáció elindul – a család. Ez az elsődlegesség – Bagdy szerint – abban áll, „hogyan

1. a legkorábbi életszakasztoi kezdve hat a fejlődő egyénre,
2. érzelmi kötelei, kapcsolatainak erőssége, hosszan tartó hatása alapvető érzelmi és viselkedési modelleket vés be a személyiségbe, és ezeket mint diszpozíciókat továbbvisszük az életbe,
3. közvetítő funkciója által megvalósítja a családi (személyes) és társadalmi értékrendszerek beépítését, és így optimális esetben előkészíti a felnövő egyént arra, hogy teljes értékben vegyen részt a társadalom működésében.”¹⁸

Ez a tevékenység – mely egyrészt tudatos nevelői ráhatásokként, de nagyoobrészt szándéktalanul is közvetítő magatartásként nyilvánul meg –, és a családhoz való tartozás alakítja ki az ún. családi identitást. A család védelme mellett már a hatodik életév körül elkezdődik a társas kapcsolatok fejlődése, az érdeklődés ugrásszerűen megnövekszik a gyermektársak iránt. A serdülőkorba érve a személyiség identitás-válságának jelei láthatók. Új kérdések feszítik önmagával és környezetével kapcsolatban is a serdülőt. Az önismeret fokozódó igénye határozottan vonzza kortársai felé, mert

1. a közte és szülei közti korkülönbséget most először érzi akadálynak,
2. a szülő ismeretrendszerének elemei a gyors változások következtében irrelevánssá válnak, így ezek a szülő illetékességét csökkentik bizonyos kérdésekben,

¹⁶ Dr. Bagdy Emőke: *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. (Pszichológia – nevelőknek) Tankönyvkiadó, Budapest, 1977

Csepeli György: *A szociálpszichológia vázlata*. Múzsák, é. n.

Ranschburg Jenő: *Szeretet, erkölcs, autonómia*. Gondolat, Budapest, 1984

¹⁷ Ranschburg Jenő i. m. 13. o.

¹⁸ Dr. Bagdy Emőke i. m. 15. o.

3. a felnőtt hűvös realizmusa a serdülő lobogó idealizmusával nem tud mit kezdeni,
4. a következmény tehát: csökken a szülő szocializáló képessége, lehetősége.¹⁹

A szülő-gyermek konfliktust, ill. a szocializáció lehetséges konfliktusait a fenti pszichológiai okok mellett rendkívül fontos szociológiai tényezők is meghatározzák.

1. *A család társadalmi helyzete és funkciója* az utóbbi évtizedekben jelentősen megváltozott:

- gazdasági egységből gazdálkodó egység lett, vagyis nem közösen termelnek, csak a külön-külön megtermelt jövedelmet használják közösen,
- ezzel párhuzamosan a korábbi többgenerációs nagycsalád ún. nukleáris családdá vált, s ez a gyerekek interakciós körét szűkítette le,
- a nők munkába állása fokozottan tolta a szocializáció terheit különböző intézményekre, mert a gyermekkel tölthető idő mennyisége és minősége csökkent,
- az urbanizáció és iparosodás okozta ingázás az apákat is nagyobb mértékben vonta el a családtól. (Ez fokozatosan kiegészült a második és harmadik gazdaság növekvő önkizsákmányoló kényszerével.)

2. *Kitágult az ifjúsági lét-állapot ideje.* A társadalmi követelményeknek megfelelően egyre nagyobb tömegek tanulnak tovább az általános és a középiskola után. Amíg 1960-ban a megfelelő korosztályból csak 54,7% járt középfokú iskola nappali tagozatára, felsőfokúra pedig 4,1%; 1980-ban ezek az arányok már 82,6 ill. 9,2%.²⁰ Ugyanakkor az akceleráció előbbre hozta a serdülőkor küszöbét – lásd a tizenévesek növekvő arányát a klubban –, az ezzel járó korábbi biológiai éréssel azonban egyre kevésbé van szinkronban a társadalmi és különösen a gazdasági érettség, amelyek együtt jelentik az autonóm felnőtt személyiséget. Az akceleráció és a hosszabb iskolás évek együtt eredményezik az egyén meghosszabbodott szocializációját.

3. Végül, mint további szocializációs közvetítőket, meg kell vizsgálni *a társadalom intézményeit, szervezeteit.* Legelső e sorban természetesen az *iskola*, melyben – mint láttuk – e korosztály döntő többsége 17-18 éves koráig, sőt, növekvő számban 22-24 éves koráig benne él. Közhely, hogy a mai iskola feltételrendszere, atmoszférája mennyire nem kedvez a szocializációnak. Jószerével kénytelen letenni nevelési szándékairól, hiszen magát az oktatási folyamatot sem képes maradéktalanul végigjárni.²¹ Itt kell szólni az *ifjúsági szövetségről* is, amely hasonló válsággal küzd, mert sematikus, formális tevékenysége miatt nem tud(ott) a fiatalok érdekszövetségévé válni. E két – a fiatalok számára elsődlegesen jelen lévő – szervezet minősége természetesen azt jelzi, hogy mai társadalmunkban a szocializációt elősegíteni hivatott intézmények, szervezetek mennyisége és minősége nem felel meg szükségleteinknek. Vagyis: *nincs olyan terep a fiatal számára, ahol „büntetlenül” élheti a társadalmi gyakorlat szokásokban, magatartásokban stb. megnyilvánuló rendszerét, amelyben dönthet, választhat és választódhat – ahol fontos lehet.*

Úgy vélem tehát, ha összevetjük a klubba járók életkorát motivációikkal, az ifjúsági klub funkciója nem lehet más, mint a fiatal egyén szocializációjának elősegítése. Klub-felfogásom lényegi pontja ez, mely minden további gondolkodást meghatároz. E funkció talaján állva érthető csak meg, hogy a döntően kortárscsoportha épülő klubok tevékenysége miért „ön-célú”.²² Itt ugyanis a történés maga az ember, összes interakciójával együtt. „A lényeg maga a folyamat, melynek során önkéntes alapon, de messzemenően közösségileg kell cselekedni, viselkedni, vagyis olyan célokat kell szolgálni, melyek nem az egyéni érdeklődés szűk körén

¹⁹ Cseh-Szombathy László: Családszociológiai problémák és módszerek. Gondolat, 1979

²⁰ Magyarország művelődési viszonyai. 1960-62. Kossuth, 1984, 40. o.

²¹ Csepeli György i. m. 154. o.

²² Hidy Péter: Az ifjúsági klub. Módszertani útmutató. Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, 1974, 18. o.

belül helyezkednek el. Nagy pedagógiai lehetőségek szunnyadnak ebben a jelenségben, melyeket azonban csak akkor lehet kiaknázni, ha óvakodunk a csoport számára külsőnek tűnő célok és értékek erőltetésétől...²³

Az **ifjúsági klub** tehát olyan **szocializációs terep**, ahol kölcsönös egymásra hatással normákat, magatartásmintákat sajátítanak el, társadalmi jártasságot, közösségi létet tanulnak. Ez az ön-célú lényeg nem tűr mást, csak az önmagából fakadó indulatokat és cselekvéseket.

A funkció megfogalmazásával talán könnyebb válaszolnunk a csoportjelleg értelmezési kérdéseire is. A szociológia kategóriáit használva: az ifjúsági klub egy társadalmi csoport, amelyben újabb és újabb közös élmények által kondicionálva közös célokért és feladatokért „dolgoznak”; s mint ilyen, közvetít(het) egyén és társadalom között. (E megállapítással ugyan egy-egy klubtípus szemben áll, ám ezekről később.) Fontos azonban rögtön tisztázni egy problémát, amelyet nem szívesen szoktak boncolgatni – elsősorban ideológiai okok miatt. Nevezetesen azt: a klub csoport vagy közösség? A kérdést nem véletlenül tesszük fel: számos félreértés kényszerít rá. Az elmúlt négy évtized alatt ugyanis belénk rögzült az a felfogás, hogy a szocialista társadalom csoportjai természetesen közösségek. Ez az értelmezés torzította el a klub megítélését is. Az ifjúsági klub c. módszertani útmutató is evidenciaként beszél 1974-ben csoport helyett közösségről és sorolja az utóbbi jegyeiként az előbbiét. Úgy gondolom, ha személyek bizonyos halmaza megfelel a csoportkritériumoknak, nem kis eredmény, hiszen a mindenki számára többé-kevésbé elfogadható célok, normák, feladatok, s az ezt jelző „mi-tudat” kialakulása is csak hosszú idő után lehetséges. E feltételeknek való megfelelés azonban még nem minősíti a klubot közösséggé.

„Megítélésünk szerint a közösség a csoportnak magas szintű formája, melyet a tagok kölcsönhatásának olyan erőssége, az összeforrottság olyan mértéke jellemez, melyben a csoport képessé válik önmaga irányítására. Az ifjúsági klubok többségében csak virtuális közösségről lehet beszélni, mely szerencsés körülmények, tudatos vezetői törekvések, öntudatosodott tagság esetén válhat át virtuálisból manifeszt közösséggé. Általában tehát pusztán a kifejezés megelőlegezéséről van szó.”²⁴ A közösség tehát nem valami elvont idea, hanem egyszerűen egy más – sokkal pozitívabb – minőség a csoportléthez képest.

Térjünk vissza ezek után a csoportjelleg értelmezéséhez, mert két oldalról is vizsgálható. Egyrészt a klub – mint minden kortárs csoport – gyakran válik a fiatal számára legfontosabbá, olyannyira, hogy távolléte alatt is a csoport normáit tartja követendőnek. Ekkor a klub referenciacsoportként működik és értelmezhető.

Az ifjúsági klubok csoport-értelmezésénél azonban a *formalitas-informalitas* problémája hangsúlyosabb. (Nem véletlen, hogy Diósi e kérdéskörre koncentrált kutatásaiban.) A klub ugyanis – talán csak a korai kezdeteket kivéve – ma paradox helyzetben van. Intézményi meghatározottságánál fogva rendelkezik mindazon ismérvvvel, amely a formális szervezetekre jellemző: a fenntartó-működtető szerv által közvetve és közvetlenül elvárt-követelt tevékenység és magatartás; ugyanakkor a tagok közti kapcsolatrendszer alapján kialakuló informális szervezet jelei is láthatóak.

"Az ifjúsági klubok paradoxona abban van, hogy az *informalitas és a formalitás* *mezsgyéjén* születnek, s akár az egyik irányba, akár a másik irányba billennek meg, az a csoport 'halálát', idejekorán történő megszűnését hozza magával."²⁵

²³ Csepeli György i. m. 155. o.

²⁴ Klub = csoport? közösség? Tanulmányok az olvasásról. (Szerk. Lőrincz Judit) Budapesti Művelődési Központ, 1980, 37. o.

²⁵ Lengyel Zsuzsanna - Csepeli György: Klubszervezés és csoportlélektan. In: Klub volt, klub nem volt. Szerk.: Diósi Pál. (Klubvezetők kiskönyvtára 26.) Múzsák, é. n. 224. o.

4. Klubtipológia

Az előzőekben már többször jeleztem, hogy klub-fogalmam bizonyos mai klubb típusokkal szemben áll. Ennek kifejtéséhez vizsgáljuk meg, milyen dimenziók mentén, milyen típusokat alkottak az elmúlt években, illetve milyen tartalommal, milyen valós klubok léteznek. Tekintsük át ehhez a következő vázlatot, amely a mesterségesen létrehozott dimenziókat, valamint a típusok és típusalkotók közötti összefüggéseket ábrázolja.

TÍPUSALKOTÓK	DIMENZIÓK ÉS TÍPUSOK
I. Országos Ifjúságpolitikai és Oktatási Tanács 1972	1. <i>Tevékenység</i> - általános - szakirányú
	2. <i>Szociológiai</i> - rétegklub
II. Művelődési statisztika 1972-1983	3. <i>A művelődési otthon mint fenntartó</i> - tanácsi - szakszervezeti - egyéb
	4. <i>Település</i> - budapesti - városi - községi
III. Köles Sándor - Népművelési Intézet (NI) 1983	5. <i>Fenntartó</i> - művelődési otthon - vállalat - oktatási intézmény - KISZ

Vegyük sorba a megszületett klubb típusokat. Az *Országos Ifjúságpolitikai és Oktatási Tanács (OIOT)* 1972-es irányelve kategorizálásának alapvető hibája a *tevékenység* szerinti megkülönböztetés. Ha klub-fogalmunk értelmezését elfogadjuk, látható, hogy minden e funkció szerint működő klub csakis általános lehet. Sőt, a fogalom értelmét is veszti, hiszen a *tevékenység*-dimenzió irreleváns a klubok kategorizálásában, mert az emberi „ön-cél”-ra épülő klubéletben a *tevékenység* – a klubprogram – csak eszköz-értékű elem.

A rétegklub – mint *szociológiai* nézőpont eredménye – önmagában elfogadható lenne, ám itteni termékét tekintve zavaró, mert mit kezd a statisztikus pl. a diákklubbal? Ez ugyan karakterisztikusan rétegklub, ám a fenti – *tevékenység* szerinti – osztályozás alapján ugyanakkor általános vagy szakirányú is lehet. (Az már csak sajátos államigazgatási elv, hogy az ilyen klubokat következetesen – előnyben részesítve a *szociológiai* dimenziót – rétegklubnak minősítették.) Jól látható tehát, hogy az OIOT klubb típusai nem adekvátak a valós típusokkal.

A kizárólag művelődési otthonokban működő klubokat felmérő *statisztika* is két dimenzió mentén alkotta meg típusait, ám átfedés nélkül – s ez már tisztábbá teszi. Itt inkább az a kérdés: valóban a fenntartói és települési különbség a lényegi megkülönböztető jegy, vagy valami más? Kérdésem már jelzi kételkedésemet, de a válasszal még várjunk.

Nézzük meg előtte még a III. típusalkotás tartalmát. Nem ezzel a szándékkal íródott ugyan, de *Köles Sándor* két, 1983-ban kelt belső használatú írása²⁶ tartalmaz klubb típusokat – s ez is két dimenzió mentén született. Pozitívuma, hogy a vállalati és iskolai klub megjelölésével két adekvát típust alkotott. Negatívuma viszont, hogy a *település* mentén alkotott községi klub,

²⁶ 1. Az ifjúsági klubok helyzete és fejlesztésének feladatai (vitaindító). 8 o., NI, 1983. október

2. Tájékoztató az ifjúsági klubok helyzetéről és fejlesztésének lehetőségeiről. 9 o., NI, 1983. december

illetve a KISZ-fenntartású klub erős átfedést mutat a művelődési otthoni, ill. a vállalati klubbal. Ennek oka egyszerű: a művelődési otthonok zöme községben működik, ill. a vállalati klubok nagy része KISZ irányítású.

Az eddigi tipizálások hibáit – úgy vélem – az okozta, hogy 1. egy felülről vezérelt gazdálkodás következtében a fenntartó-működtető szervek nézőpontjából, 2. egy központilag elképzelt és elvárt tevékenység alapján, 3. egymást metsző dimenziók mentén születtek.

Már most: milyen dimenzió mentén, miféle klubok léteznek? Eddigi gondolatmenetünk azt követeli, hogy most is a klubba járó fiatal, a potenciális klubtagság helyzetéből induljon ki. E helyzetnek pedig két lényegi meghatározója van: 1. hol él, hol lakik a fiatal? 2. hol dolgozik (tanul)? Vagyis: hol jár(hat) a fiatal klubba? Eszerint megkülönböztethetünk lakóterületi, munkahelyi és iskolai klubokat. Nézzük sorba.

A *lakóterületi klub* típusát statisztikailag-módszertanilag is fölé kell helyezni a községi és művelődési otthoni vagy tanácsai kategóriának. Hogy gyakran érezzük szinonim fogalomnak a fentieket, arra magyarázat a már említett erős átfedés. De látnunk kell, hogy a lakóterületi kategória bővebb a másik kettőnél, hiszen egyrészt működik ilyen városban is. Mindez azonban – ha szükséges is, de – csak formai eltérés.

A lényegi különbség a lakóterület mint *helyi társadalom* meghatározó jellegében van, amely a klub alapvető minőségét, tartalmát befolyásolja. Láttuk, hogy a klubba járók zöme vagy tanuló, vagy néhány éve dolgozó fiatal. Közös jellemzőjük, hogy még családi kötelékben élnek, s így függőségben is. Ebből adódóan mindazon rétegeképző dimenzió, amely a társadalomstatisztika szerint a munkával függ össze – jelleg, népgazdasági ág, szellemi vagy fizikai, hatalom stb. –, rájuk nem vagy alig jellemző. Még az iskolai végzettség is nagyrészüknél csak mint elérendő cél szerepel. Marad tehát a lakóhely dimenziója, amely az utóbbi években egyébként is erős rétegeképző jeggyé vált. A helyi társadalom szerepe rendkívül fontos az egyén és társadalom viszonylatában, hiszen közvetít(het), integrál(hat) és közösséget teremt(het).²⁷ Mindezek a funkciók a (nagy)családon és a különböző helyi alrendszeren keresztül érvényesülnek. Az adott település társadalmi struktúráját mintegy leképezi az ifjúsági klub,²⁸ és fontos jelzőköveket állít az eligazodni akaró fiataloknak. Ezért is tartom a lakóterületi – és elsősorban a községi – klubot a szocializációt leginkább segítő terepnek, s így a klub ideáltípusához legközelebbinek.

A fentiekhez kapcsolódik, hogy a lakóterületi klub élete *szervesen* épül bele a helyi társadalom életébe. A klub tagjai mindennapjaikban is együtt élnek, a csoport kiválasztódása már a klubba járás előtt, vagy kezdetén megtörténik. Így a klub csak mintegy formája a helyi társadalomban szimpátia-kapcsolatok alapján már létrejött csoportnak. Ez persze nem zárja ki a klubélet befolyásoló és csoportképző hatását, csak jelzi hogy itt folyamatról van szó, amelyben a klubélet előtt és után is állandó keret a helyi társadalom világa.

Másik fontos típusunk a *munkahelyi klub*. Ezek zömében a hetvenes évek termékei, hiszen az ifjúsági törvény hatásaként (is) születtek. Ebből következik, hogy alapvetően helyiséget és a hozzá szervezett vagy kiválasztott tagságot jelent. Gyakran csak címke az ifjúsági jelző, mert vállalati – tehát minden korosztályt befogadó – klubként működik. A klubok fenntartója legtöbbször a munkahely, működtetője a KISZ-szervezet vagy a szakszervezet. Ez azonban lényegi különbséget nem jelent, mert mindkettő programcentrikus, kimenő teljesítményt elváró elvek alapján irányít. Itt tehát nem az ember, hanem a „szabadidő kulturált eltöltése” a rendezőelv. Nem is lehet ez másképp, hiszen amíg a községi klubok átlag taglétszáma 1973-83 között 28 fő volt, addig a városiaké – amelyek döntően munkahelyi (és iskolai) klubok – 54 fő volt (*1. tábla*).

²⁷ Böhm Antal: Társadalomszerkezet, település, helyi társadalom. In: Helyi társadalom III. Strukturális viszonyok a helyi társadalomban. MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, Budapest, 1985

²⁸ Ld. Diósi Pál: „Munkával járna.” In: Klub volt, klub nem volt - i. m.

Nagy hasonlóságot mutat az *iskolai* klubok típusa. Lényeges eltérés viszont, hogy míg a munkahelyi klubnál legalább helyiség van, az iskolában legtöbbször a programok egymásutániséga jelenti a klubéletet. Részletesen ír ezekről Lovas Tünde,²⁹ aki szerint sokféle variáció található a középiskolákban. Az mindegyikben közös, hogy nem takar tényleges klubtagságot. Vagy klubdelutánokat rendeznek az osztályok, vagy KISZ-programokat klubosítanak. Az még a legritkább, hogy egy arra alkalmas termet „klubosítanak”, amelyet szünetekben, bejárok hazautazás előtt, vagy csak alkalmi csoportosulások beszélgető-, játszó- vagy zenehallgató stb. helyként használhassanak. A klubot általában a tantestület sem tartja fontosnak, egyfajta tanórán kívüli tevékenység ez, amelyet valamelyiküknek felügyelni kell.

A munkahelyi és iskolai klubok típusán belül kialakult egy olyan altípus, amely ugyan értékes, ám klubként való nevezése máig tartó értelmezés-torzulást eredményezett. Azokról a „mamut-klub”-okról van szó, amelyek intézményi méretekkel és feltételekkel dolgoznak, ám a korosztályhoz adekvátabb „klub” címet ragasztották nevükhöz: METRO, KEK, KÖZGÁZ, JATE, VOLÁN, DÉLÉP stb. Ezek az *intézmények* az első perctől fogva csak az ún. klubos hangulatot vállalták, s nem a személyközpontú, intim csoportosulást. Létük hasznos és kívánatos, de feltételrendszerük torz illúziókat ébreszt a hagyományos ifjúsági klubokban.

5. Helyzetkép 1985-ben

Pontosítsunk: a helyzetkép egyrészt a klubélet anyagi-tárgyi feltételeiről, másrészt a demokratikus klubélet lehetőségeiről szól. Ennek alapja az a 37 Csongrád megyei klub – 20 lakóterületi, 11 munkahelyi és 6 középiskolai –, amely 1985-ben kitöltötte kérdőívünket.

Kezdjük az *anyagi-tárgyi feltételekkel*, ezen belül magával a klubhelyiséggel. A tipológiánál már láttuk, hogy lényeges különbség van a három klubból között, ill. bizonyos eseteknél hasonlóság tapasztalható a munkahelyi és iskolai klub között. Ez az állítás az alábbiakban tovább bizonyítható.

A rendelkezésre álló *helyiségek* számát (11. tábla) nézve legrosszabb az iskolai klubok helyzete, hiszen ott jó esetben egy tanterem használható. A lakóterületi klubokban általában 1-2, míg a munkahelyiekénél 4-5 helyiség jelenti a klubot. Ennek megfelelően változik a helyiségek területe is (12. tábla). Legkevesebb – 43 m² – az iskolai klubé, kevéssel több – 60 m² – a lakóterületi, s kiugróan magas – 270 m² – a munkahelyi klubok átlagterülete.

Ami a klubok *komfortosságát* illeti, ez a falusi kluboknál a legrosszabb, hisz ott még 11 klubban fűtenek vas- és olajkályhával, míg máshol központi- és gázfűtés van (13. tábla). Nem teszi meleggé és otthonossá a klubokat az sem, hogy több mint felénél a padozat pvc, mozaik vagy beton (14. tábla). Az otthonosság másik meghatározója a berendezés. A klubok többségében elegendő ülőhely áll rendelkezésre, ám fotel csak 24 klubban található (15. tábla).

Néhány adat a *felszerelésről*. A klubok 27%-ában nincs rádió, 19%-ában televízió, 16%-ában lemezjátszó, viszont öt – lemezjátszóval egyébként rendelkező – klubban nincsenek lemezek!, 8%-ában magnó. Csak fele rendelkezik diavetítővel és fényképezőgéppel, harmada pedig 8 mm-es és 16 mm-es vetítővel (16. tábla).

A klubokba összesen 35 féle *újság* jár, egy klubba öt. A listát a Klubélet vezeti (23 pld.), a továbbiak: Magyar Ifjúság (21), Népszabadság (13), Ifjúsági Magazin (11), Délmagyarország és Hírlap (9-9), Népművelés és Népsport (7-7). A legnagyobb választék a lakóterületi klubokban található (17. tábla). *Kézikönyvtárral* csak 10 klub rendelkezik, ez a munkahelyi klubokban gyakoribb (18. tábla). A játékok sorát a társasjáték vezeti, bár a sakk előfordulási aránya nagyobb. Népszerű a kártya, a logikai játék és az asztali foci (19. tábla).

Nézzük meg most azt, hogy a klubok milyen pénzügyi feltételek között dolgoznak!

Költségvetési terv csak 13 klubban készült, iskolában sehol. Nagyságrendi különbség

²⁹ Lovas Tünde: A középiskolai klubok lehetősége és valósága. Kultúra és Közösség, 1983/6. 88-95. o.

mutatkozik a lakóterületi és a munkahelyi klubok pénzüsszegei között, hiszen az előbbieknél az átlag 11 ezer, az utóbbiaknál 268 ezer forint. Ez az adat is a két klubtípus között meglévő formai és tartalmi különbségeket jelzi, az utóbbinál ugyanis az intézményszerű működés erősödött meg (20. és 21. tábla).

Ha az intézményen belüli alkalmi támogatást vizsgáljuk, látható, hogy a lakóterületi kluboknak csak a fenntartó művelődési ház segít, míg a többenél nagyjából egyforma az intézmény, a KISZ és a szakszervezet támogatása. A belső támogatás (22. tábla) átlag összege szintén a munkahelyeknél a legnagyobb (21,7 ezer), s az iskolaiban a legkisebb (1,8 ezer). Valószínű, ezt kompenzálja a külső támogatások aránya, hiszen ennél a lakóterületi klubok állnak kedvezőbbben. Összegezve a klubok pénzügyi helyzetét: 1984-ben az egy klubra eső összeg a lakóterületiekénél 10 ezer, a munkahelyiekénél 140 ezer, az iskolaiaknál 3 ezer forint volt (23. tábla).

Nem tagadhatjuk, hogy tárgyi feltételek hiányában nehezzé válik a mai igényekre reagálni képes klubélet. Ám épp a klubmozgalom története – s ezen belül számtalan klubépítő és felújító nemes indulat – bizonyította, hogy valós cselekvési tér biztosításával túl lehet lépni a nehézségeken. Ez azonban demokratikus klubéletet feltételez. Nézzük, mi jellemezte 1985-ben klubjaink belső életét!

A klubok zöme *munkaterv* alapján dolgozik. Rendelkezett ilyennel a 37 klub közül 32, köztük valamennyi iskolai klub is (24. tábla). A klubélet demokratizmusának fontos mutatója, hogy ki hagyta jóvá a munkaterveket. Ez a skála a lakóterületiekénél a legszínesebb, de ott is csak két klubban dönthetett erről a tagság egésze. Leggyakoribb döntési forma: a működtető szerv a klubvezető bevonásával. A munkahelyi kluboknál elsősorban a működtető dönt, s ez érvényes az iskolákra is. Ez a tendencia tulajdonképpen az egyes klubtag demokratikus lehetőségeinek szűkülését mutatja a három klubtípuson át. Összegezve: a döntési formák és szintek 60%-ában van jelen a működtető szerv (felében kizárólagosan!), s csak 5,4% a teljes tagság kizárólagos döntési lehetőségének aránya (25. tábla).

Vizsgáltuk azt is, milyen rendszerességgel áll a klubhelyiség a fiatalok rendelkezésére, illetve milyen gyakorisággal használják. A lakóterületi klubok tagjai minden héten legalább kétszer találkoznak, de két munkahelyi és egy középiskolai klubban a kéthetenkénti összejövetel jelenti az együttlétet (26. tábla). A klubtevékenység a lakóterületi kluboknál zömmel a péntek, szombati napokon jelentkezik, míg a másik két típusnál egyenletesen oszlik el az öt munkanapon (27. és 28. tábla). A nyitvatartási órák száma a munkahelyi klubokban kimagaslóan sok, ami jelzi, hogy ott a klub elsősorban helyiségként funkcionál (29. tábla).

A demokratizmus másik ismérve a *klubvezetőség* is, amely csak a klubok 78%-ában van. Érdekes, hogy az átlaghoz képest rosszabb az arány (65%) a lakóterületi klubokban (30. tábla). Viszont ott legalább a tagság választotta, míg a másik típusoknál ez alig – iskolában nem – fordul elő (31. tábla). Inkább a klubvezető és a működtető szerepe erős itt is. (Feltehetően a magas taglétszám is befolyásolja az ilyen kiválasztást.)³⁰

Sokan mondják: a jó klub kulcsa a *klubvezető*. A felmért klubok közül 35-ben bíztak meg valakit e munkával. Közülük 21 férfi, 14 nő (32. tábla). Átlagéletkoruk 28 év, ami lényegesen magasabb az általuk vezetett klubtagokénál. Típusonként nézve: a lakóterületieké 24 év, a munkahelyieké 32 év, s az iskolaiaké 35 év (33. tábla). Talán nem érdektelen ezt összehasonlítani egy 1968-as adattal.³¹ Az akkori vizsgálat 121 klubvezetőjének több mint kétharmada (!) 23 éven aluli volt, s csak 1,6%-a volt 30 év feletti – nálunk ez 34% (34. tábla). Foglalkozásuk szerint az iskolákban pedagógusok, a munkahelyeken többségében főállású, de nem feltétlenül szakképzett klubvezető, míg a lakóterületiekénél majdnem felében népművelő vagy pedagógus irányít. Itt azonban sokszínű a foglalkozási skála, hiszen a szakácstói a

³⁰ Vö. Heleszta 1968-as vizsgálatának idevágó eredményével. Forrás: Szász János i. m. 55. o.

³¹ I. m. 56. o.

portásig minden előfordul (35. tábla). A klubvezetőknek csak egytizede nem éri el az érettségi szintjét, ami persze alacsonyabb arányt mutat a lakóterületieknél. A többség 1-3 éve vezeti klubját, a fluktuáció a társadalmi munkás lakóterületieknél lényegesen nagyobb. Függetlenített státuszban csak munkahelyeken dolgoznak klubvezetők, a többség (60%) szerény tiszteletdíjért dolgozik. Meg kell jegyezni, hogy majdnem negyede teljesen ingyen vezeti klubját (36. tábla).³²

Kanyarodjunk kicsit vissza a klubélet demokratizmusához, s nézzük meg, *ki hogyan lett klubvezető*. Látjuk, hogy valamennyi iskolai és munkahelyi klubban kinevezték őket, a lakóterületiek felét pedig a tagság választotta (37. tábla).

Miféle összegzést lehet tenni e számtenger után? Mindenképpen elgondolkodtató, hogy klubjaink tárgyi állapota és belső élete sok kívánnivalót hagy maga után. Az is megállapítható, hogy a – problémák természete azt mutatja – többsége nem a klubok tagságán múlik. Olyan beidegződések, reflexek mozgatják a kiváltó okokat, amelyeknek több éves gyökere van. Ennek megvilágítása azonban már következő fejezetünk dolga.

III.

Az ifjúsági klubmozgalom történeti leírása

Ennek a fejezetnek még belül kell maradnia a klubmozgalom keretein, vállalt feladataként tehát történetiségében próbálja megragadni a mozgalom váltásait, változásait. Feltevésem az – amelyet itt bizonyítani kívánok –, hogy a mozgalom története nem más, mint intézményesülésének története. E folyamatnak konkrétan kitapintható állomásai voltak, melyek egyúttal történeti szakaszainkat is meghatározzák, így 1966, 1972 és 1986 minősül fordulópontnak.

Mielőtt azonban a kezdetekről szólnánk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a klubmozgalom művelődéstörténeti előzményeit, melyekre dolgozatom elején utaltam. Helyesen látta meg Földiák András,³³ hogy a klubot újszerű formának minősítők nem vesznek tudomást azokról a körökről, egyesületekről, amelyeknek bizonyos típusa – a 48-as függetlenségi körök – még a XIX. század utolsó évtizedeiben alapítottak. A két világháború közti években szinte valamennyi társadalmi rétegnek, korosztálynak és felekezetnek megvolt a maga társasköre, amely a családi kötelekeken túl a tágabb közösséghez való kapcsolódást biztosította. Sokszínű volt tehát az a paletta, amelyen egymás mellett működtek a szakszervezetek munkásotthonai, kulturális csoportjai és tornaklubjai, a falusi iparos, gazda- és olvasókörök és a városi úri és polgári kaszinók. Ez a sokszínűség a II. világháború utáni szabadművelődésben újra kivirágzott, de 1949-től az ismert politikai okok miatt ez a folyamat megszakadt, hogy lényegük egy évtized múltán ismét megjelenhessen a társadalmi nyilvánosságban.³⁴

1. A kezdetektől 1965-ig

Nem könnyű az első évek térképét fölrajzolni, hiszen adatok híján csak feltételezésre és közvetett információkra hagyatkozhatunk. Jelzi ezt az is, hogy a témával foglalkozó szakirodalom is némileg ellentmondó véleményt hangoztat. Szász János írja: „Az ezerkilencszázötvenhatot követő stabilizáció után a hatvanas évek elejétől az ifjúság különböző közösségi-művelődési mozgalmi erőteljes kibontakozásának lehettünk tanúi,

³² I. m. 55. o. és Albert József i. m. 156. o.

³³ Földiák András: A klubmozgalom útjai, lehetőségei. In: Két tanulmány az ifjúsági klubmozgalomról. Népművelési Intézet, Budapest, 1977

³⁴ Erre vonatkozóan lásd: H. Sas Judit: A magyar népművelés története 1920-1948. Bp. Tankönyvkiadó, 1965.; Kiss Jenő: Gazdakörök és olvasókörök a két világháború között. Népművelési Értesítő, 1963/3-4. sz.; Szathmáry Lajos: A szabadművelődés korszaka 1945-1949. Kultúra és Közösség, 1977/1. sz.

Közöttük is elsőként tömeges méreteket öltve az ifjúsági klubmozgalom.³⁵ Földiák szerint viszont „az ifjúsági klubmozgalom csak egyik, és nem is a leggyakoribb típusa az akkori klubmozgalomnak”.³⁶ Ám hogy mindenképpen élő forma volt, azt több 59-es, 60-as publikáció tanúsítja – olvashatjuk ugyanitt. Sőt, a Népművelési Intézet 1960-ban már módszertani kötetet ad ki az ifjúsági klubok segítésére.³⁷ Tartalma alapján a 70-es évek intézményesülése mintegy előrevetítődött, mert a szerző „szoros együttműködést javasol a művelődési otthonnal, és összehangolt (tehát nem közös, nem egymásra épülő) programkészítést a keresztbeszervezés végett, mintha valóban különálló intézményről lenne szó”.³⁸ Ez a felfogás azonban a szakmai közvéleményben is vitát szült. A mozgalom extenzív fejlődése és a különböző problémák tisztázása eredményezte, hogy 1962-ben megjelenik az első irányelv az ifjúsági klubok egységes szemléletű működésére.³⁹ Gazdái – a Művelődési Minisztérium, a SZOT, a KISZ és a Népművelési Intézet leszögezték: a klubélet a művelődési otthon működésének szerves része. Ez volt az első dokumentum, amely további klubok létrehozását sürgette: „Ne legyen hát az országban olyan művelődési otthon, ahol egy helyiséget, egy sarkot a klubszerű, rendszeres összejövetelek számára ne biztosítanánk.”

Az irányelv nyomán kiadott újabb módszertani útmutató⁴⁰ – ellentétesen a korábbival – a klub szervezeti önállóságát tagadja. Ezzel szemben a klubot csak szórakozási formának tartja, amelyből ugyan el lehet jutni az értékes művelődésig.

Két év alatt tehát két fogalomértelmezés látott napvilágot: a minden feladatot megoldani képes *önálló szervezet*, és a „*művelődés előszobája*” koncepció. Az irányelv idézett részlete azonban azt is mutatja, hogy a fenti fogalmakkal egyidőben a klubnak helyiségként való értelmezése is megjelent. S hogy a klub funkcióját milyen sokféle elv határozta meg, látható egy 1963-as Népművelés cikkből. Szerzői szerint a tagok közül választott(!) klubvezetőség feladata: *nevelési cél* megfogalmazása, s a cél elérésének irányítása.⁴¹ Azt sem szabad azonban elhallgatni, hogy ebben az írásban megjelenik a „közösségi életre nevelés” is, amely persze nem azonos mai közösség-központú klub-felfogásunkkal.

Korábban már jeleztem: a klubmozgalom történetét végig kísérték a különféle értelmezések, s ezek már a hatvanas évek elején megjelentek. Ám hogy melyik volt domináns, megszabta – mint mindig –, hogy milyen dokumentum, ill. szervezet deklarálta. Az eddigiek azt látszanak igazolni, hogy elsősorban a helyiségként és a művelődés előszobájaként való értelmezés dominált.

Bár a 62-es irányelvek ösztönözték új klubok létrehozását – aminek eredményeként 1964-ben már kb. 500 működött –, az erőteljes növekedést a KISZ 1964-es „Szabadidős határozata” gyorsította fel. Ebben felhívták az alapszervezetek figyelmét arra, hogy a tartalmas és eleven KISZ-élet elválaszthatatlan az ifjúsági kluboktól, Ez az állásfoglalás volt a talaja a KISZ VI. kongresszusán – 1965-ben – meghirdetett „500 új ifjúsági klubot” jelszónak. Eredményeként 1966-ban már kb. 1500-ról tudunk.

A kezdeti évek eredménye tehát az, hogy az 1956 utáni fellendülésben újra létrejöhetett a magyar társadalom egy régóta ismert társas-közösségi formája – a klub, amelyben egyre inkább az ifjúság kezdte magát legjobban érezni. Az ezekben rejlő lehetőségeket felismerve 1962-ben megjelent az első irányelv, amely csírája lett a később kiteretebélyesedő irányításnak. 1964-es határozatával pedig színre lépett a KISZ, amely ettől kezdve markáns irányítója lett a

³⁵ Szász János i. m. 11. o.

³⁶ Földiák András i. m. 98. o.

³⁷ Lukács András: Ifjúsági klubok. Módszertani tanácsadó. Népművelési Intézet, Budapest, 1960

³⁸ Földiák András i. m. 33. o.

³⁹ Irányelvek a klubélet alakításához. Népművelési Tájékoztató, 1962/4.

⁴⁰ Kátai Ferenc: A klubélet szerepe a népművelésben. Művelődési otthon vezetők kiskönyvtára. Népművelési Intézet, Budapest, 1962

⁴¹ Bánhegyi Sándor – dr. Vass Gyula: Társasélet, klubok. Népművelés, 1963/11.

klubok életének. Az ifjúsági klub bekerült a társadalom látószögébe, s ez megindította extenzív fejlődését.

De megjelent a klubokkal minden népművelési programot és problémát megoldó szándék is, mely a következő években teljesebbé vált. Ezen időszak eredménye(?) továbbá az is, hogy megszervezték az első klubvezető-képzéseket is, elsősorban a KISZ által. Talán ez volt az oka is, hogy – mint Diósi Pál mondta –, „ez alig különbözött a KISZ-titkár képzéstől”.⁴²

2. A közvetett intézményesülés időszaka (1966-1971)

A KISZ 1964-es erőteljes színrelépése nem tette kétségesé, hogy a következő években domináns szerepet vív ki magának. Egyértelműen bizonyította ezt az 1966-65 esztendő, amely – úgy gondolom – fordulópont volt a klubmozgalom útján. Ekkor született meg ugyanis az irányító szervek bölcsőjében a *Kiváló Ifjúsági Klub pályázat*, amely tíz éven át meghatározója volt a klubok életének. Nézzük végig főbb pontjait!

„A pályázat célja: a klubmozgalom eddigi, főleg tartalmi eredményeinek megszilárdítása, további lehetőségek a fiatalok szabadidejének célszerű, hasznos eltöltéséhez – korszerű műveltségük, világnézetük kialakításához.”⁴³ Megjelennek tehát azok a fogalmak (célszerű, hasznos, korszerű műveltség), amelyek már sugallják egy produktív, teljesítmény-elvű, művelődési tevékenységből álló klubélet elvárását. S ha megnézzük, milyen részvételi feltételeket szabtak, érthetővé válik fordulópontként való minősítem. Részt vehet az a klub, amely – többek között – rendelkezik olyan munkatervvel, amely „tartalmas, mozgósító programjával elősegíti a helyi népművelési tervet és a KISZ akcióprogramjának megvalósítását”; legalább heti egy szervezett foglalkozást tart, továbbá tevékenységét klubnaplóban rögzíti.

Nos, a felsorolt kritériumok csak megerősítik a célorientált, programokra épülő tevékenység elvárását. A központi szakmai és mozgalmi akciótervekhez kényszerülő igazodás pedig garantálja az egységes elvek alapján működő egységes – s ezért ellenőrizhető, áttekinthető – klubmozgalmat.

Az első pályázatra 741 – tehát majdnem minden második – klub nevezett be.⁴⁴ A másodikra már 918 – tehát 24%-kal több. A pályázatok legfontosabb eleme a klubnapló lett, amely végigjárta a KISZ különböző szintű bizottságait, mivel a művelődési irányítás teljesen átengedte az operatív szervezést a KISZ-nek.

Fordulópont lett tehát 1966, mert **a pályázat által a klubmozgalom befordult az intézményesülés zsákutcájába**. Az irányító szervek nem ismerték fel, s így nem vehették figyelembe a klub valódi funkcióját, melyhez csak eszközként szükséges a konkrét program. Egy ilyen funkciójú klubélethez viszont lehetetlen mértékegységet találni, tehát értelmetlen és fölösleges is. Nemcsak arról van tehát szó, hogy technikailag nehéz a benevezett klubokat ellenőrizni, hanem arról, hogy nem születhet valós ítélet. Az irányító szervek azonban megpróbálták mérni a mérhetetlent, s bár ma már tudjuk, hogy ez nem sikerült, való igaz: kezdetben anyagi-erkölcsi érdekeltségével ösztönző volt a klubok munkájára. Az egységes követelményrendszer azonban mindig veszéllyel járt, így most is. „Szerepét... az idők folyamán egyre kevésbé töltötte be, mert a felülről meghatározott feladatok nem vették kellőképpen figyelembe a fiatalok igényeit, a klubmozgalomban jelentkező spontán tendenciákat. A pályázat egy idő után már nem segítette az öntevékenység kibontakozását, egyre kevésbé ösztönözte a valóban klubszerű formák fejlődését. Ezzel szemben a csak címért

⁴² Stúdió a klubtörténetről. Különkiadás. Budapesti Művelődési Központ, 1982, 28. o.

⁴³ Népművelés, 1966/10.

⁴⁴ Népművelés, 1967/12.

való versenyzést, a klubélet üres, de mutató adminisztrációját, rendezvényközpontúságát erősítette, s egyre kevésbé volt képes új klubokat hatása alá vonni.”⁴⁵

Sajnálattal bár, de el kell ismerni, hogy a klubok szinte örömmel vállalták a részvételt, hiszen 1972-ben már 1200 klub nevezett. A mozgalom extenzív periódusában van, amikor a működő és születő klubok komoly vonzerőt jelentenek a fiatalok számára, s maguk is könnyen becsapják magukat az azonnali és látványos siker látszateredményével. Éveken át hullanak a Kiváló-címek, amelyek azonban legtöbbször csak jól sikerült munkatervek és klubnaplók eredményei. Ezzel együtt megállapíthatjuk, hogy a klubmozgalom virágkorát élte s egyre inkább a társadalmi figyelem középpontjába került.

A klubok azonban nemcsak a pályázat mögötti veszélyt nem vették észre. Ennek az időszaknak a termékei a városi-járási és megyei klubtanácsok. Egy 1968-as Győr megyei tudósításból megtudhatjuk, hogy ott már megalakították a klubtanácsokat – klubvezetők nélkül. Feladatuk: koordinálás és szakmai irányítás.⁴⁶ Joggal feltételezhetjük, hogy a többi megyében is hasonlóan szerveződtek a klubtanácsok.

A 60-as évek második felének tipikus jellemzője az a voluntarizmus, amely az „500 klubot” jelszóval 1965-ben megjelent, és a klubok mennyiségi és minőségi fejlesztésében is jelentkezett. A KISZ kulturális terveiben ilyen szerepelt: „Célunk, hogy...minden megye 25 ifjúsági klubbal köszöntse hazánk felszabadulásának 25. évfordulóját.”⁴⁷ Erre mondhatta 1969-ben *Kormos Sándor*, hogy „a KISZ mint az ifjúsági klubmozgalom motorja”.⁴⁸ Az eddigiek alapján nyugodtan hozzátehetjük: kormánya is.

Végül, mindazon törekvés, amelynek a mozgalom irányítása volt célja, tetten érhető a klubvezető-képzésben is. Ezt azért tartották fontosnak, mert – mint egy beszámolóból megtudhatjuk⁴⁹ – a klubban kulturális nevelés folyik, erre pedig nem mindenki alkalmas. Ezért fordulhatott elő az, hogy a felvételi bizottság(?) a 140 jelentkezőnek csak felét vette fel az 1965-ben induló kétéves tanfolyamra. Ennek végén az arra érdemesek működési engedélyt kapnak, de csak azzal a feltétellel(!?), ha rendszeresen résztvesznek a továbbképzéseken.

Az 1965-1971 közötti éveket összegezve először is a gyors számszerű növekedést kell konstatálnunk. Az ugrásszerű mennyiségi fejlődés – amely a KISZ határozott bekapcsolódásával járt –, sokat kompenzált a népművelés ismeretterjesztő programjainak csökkenő látogatottságán. Földiák és Diósi is hivatkozik arra,⁵⁰ hogy ebben az időszakban kb.10%-kal csökkent az ismeretterjesztő előadások és nyelvtanfolyamok látogatóinak száma, a műsoros estéké 30%-kal, az akadémiáké pedig 75%-kal. A néhol zuhanásszerű csökkenést a népművelés a különféle általános – később egyre inkább csak ifjúsági – klubokban szervezett programokkal tudta ellensúlyozni. Így számára létérdek volt a klubok fenntartása, működtetése.

A mennyiségi növekedést azonban erős központosító, irányító törekvések kísérték. Ennek „legsikerültebb” eredménye a kiválasztottakat nevelő klubvezető-képzés és a klubtanácsok mellett kétségkívül a Kiváló-pályázat, hiszen jellegénél fogva ez tudott legnagyobb hatást kifejteni. A 60-as évek végére a klubmozgalom elért arra a holtpontra, amelyet Csepeli és Lengyel az ifjúsági klub paradoxonának nevez: az informalitás és formalitás mezsgyéjén való lét. S amint majd láthatjuk: a következő évtized elején már át is billen.

⁴⁵ Andrásy Mária – Vitányi Iván i. m. 88. o.

⁴⁶ Németh András: Klubélet Győr megyében. Népművelés, 1968/2.

⁴⁷ Népművelés, 1967/12. 6. o.

⁴⁸ Kormos Sándor: Kiváló ifjúsági klubok. Népművelés, 1969/2.

⁴⁹ Kelemen László: Ifjúsági klubvezetők képzése. Népművelés, 1966/2.

⁵⁰ Földiák András i. m. 102. o., és Diósi Pál: Klubtanulmány... i. m. 10. o.

3. A klub mint művelődési intézmény (1972-1985)

Az ifjúsági klubmozgalom sorsára az 1972. év volt döntő hatású. Június 1-ei ülésén az OIOT előterjesztésében tárgyalta a Minisztertanács az ifjúság kulturális helyzetét, lehetőségeit. Az itt hozott határozat egyértelműen rögzítette, hogy a klubmozgalmat fejleszteni kell, és egységes működtetésére az OIOT adjon ki irányelveket, továbbá dolgozza ki az ifjúsági kulturális és turisztikai kedvezmények rendszerét.

A 60-as évek közepétől érezhető befolyásolási, irányítási törekvések ebben a határozatban egyértelműen megfogalmazódtak. „A fiatalok öntevékenységének érvényesülése mellett biztosítani kell az ifjúsági klubok politikai és szakmai irányítását, állami felügyeletét. Valamennyi ifjúsági klub politikai irányítását, az akciók és programok kezdeményezését és tartalmuk kialakítását – a fenntartó szervek mellett – az azokban tevékenykedő KISZ-tagokon, a nekik adott ifjúkommunista megbízásokon keresztül a KISZ illetékes szervei lássák el.”⁵¹

E határozat nyomán és ennek szellemében az OIOT – a többi irányító szerv egyetértésével – még ez évben kiadta „Az ifjúsági klubok irányelvei”-t és végrehajtási utasítását.⁵² Az irányelvek alapján megkezdődött a klubok egységes nyilvántartásba vétele az ismert – általános, szakirányú és rétegklub – kategóriákba sorolva. A határozat „horderejét” számos pontja érzékelteti, ezért érdemes részletesen is elemezni.

Hogyan értelmezte az *Irányelvek* az ifjúsági klubok működését? Íme, klubfogalma: „Az ifjúsági klub hasonló, vagy azonos érdeklődésű fiatalok társas együttlétét, szocialista nevelését, művelődését, kulturált szórakozását segítő olyan tevékenységi forma, mely programjainak kialakítását és azok végrehajtását a klubtagság öntevékenységgel és aktív közreműködésével valósítja meg.” Ezt vizsgálva jogosan állapítja meg *Hidy Péter*, hogy egyrészt ez a meghatározás a klub leglényegesebb mozzanatáról, nevezetesen közösségi voltáról semmit nem mond, másrészt a fogalomba más, iskolán kívüli kiscsoportos művelődési forma is belefér. Pedig a klubot az különbözteti meg legtapinthatóbban a művelődés más csoportjaitól, hogy nem célcsoport, azaz nem egy bizonyos tevékenység lebonyolítására (színjátás, modellezés, fotózás stb.) jött létre, hanem magáért a klubbeli együttlétért.⁵³

Milyen feltételeket szab az *Irányelvek* és végrehajtási utasítása egy ifjúsági klub működésének?

1. „Ifjúsági klub létesítéséhez *működtető szerv szükséges*” – olvashatjuk a legfőbb kritériumot, vagyis egy spontán alakuló baráti kör nem lehet klub – annak esetleges előnyeit élvezni – jogi képviselő nélkül.
2. „1973. május 1-től csak működési engedéllyel rendelkező ifjúsági klub működhet!”, s ezzel mintegy *engedélyezik(!?)* a klub létét.
3. *Működési szabályzatot* kell készíteni, mely „tartalmazza a klub működési rendjét, a klubtagság jogait és kötelességeit, a klub vezetőségének megválasztására, működésére, valamint a klubtagsági díjakra vonatkozó előírásokat stb.” Nem szabad elfeledni: a működési szabályzatot a működtető szerv hagyja jóvá!
4. A klubot *kinevezett* személy irányítja (az erkölcsi bizonyítvány megszerzése után).
5. A klub programját, munkatervét is a működtető szerv fogadja el a KISZ-szel egyetértésben!
6. Az a megfogalmazás, hogy „az ifjúsági klub legalább hetenként két alkalommal álljon a fiatalok rendelkezésére”, valamint az *Irányelvek* egész szelleme bizonyítja, hogy a klubot helyiségként fogják fel.

A felsorolt feltételeket összehasonlítva a művelődési otthon működési feltételeivel, lényeges eltérés nem tapasztalható. A művelődési otthonok klubra való átültetésévei létrejött az a művelődéspolitikai abszurdum, hogy a hazánkban létező kiscsoportos formák (szakkörök,

⁵¹ Népművelés, 1972/8.

⁵² Művelődési Közlöny, 1973/1.

⁵³ Hidy Péter i. m. 23. o.

klubok, művészeti kiscsoportok stb.) közül *kizárólag* az ifjúsági klub létét kötik adminisztratív feltételekhez. Ez a helyzet már önmagában megkérdőjelezi a mozgalom demokratikus életének lehetőségét, nem szólva arról, hogy az *Irányelvek* kizárólag a működtető jogait hangsúlyozza

A krónikás így látta e kort: „A 70-es évek elején mind gyakrabban tapasztalhattam az intézményesülési folyamat egyoldalúságából fakadó feszültségeket. Az intézményi keretek által meghatározott formális klubszervezet működtetési feltételeit mindinkább segítették az intézményesülést szolgáló döntések és gyakorlatias lépések. Ugyanakkor a klubtagok közötti érintkezés sajátosságainak eredményeképp kibontakozó informális szervezet működésére alig voltak tekintettel, és egyáltalán nem ösztönözték a gyakorlat embereit a klubbeli csoportállapotok megértetésére, a csoportlét tiszteletben tartására. E csoportlét segítéséről már nem is beszélek, mert ez legtöbbször kiesett a döntéshozók és végrehajtók látóköréből. Mintha az intézményi keretek megteremtése automatikusan a csoportműködés mind jobb feltételeit is jelentette volna.”⁵⁴

Az ifjúsági törvény hatására nagy számban jöttek létre – főleg üzemekben – kisebb-nagyobb klubhelyiségek, néhol szinte művelődési ház méretűek, ahol az *Irányelvek* szellemében dolgozva pont a mozgalom lényege: az öntevékeny és autonóm közösségi lét felejtődött el. Nem véletlen Diósi Pálnak az 1972/73-as közművelődési évadban végzett ifjúságszociológiai vizsgálata alapján írott tanulmányának záró gondolata: „Ifjúsági klubjaink tekintélyes részében a hivatásos kultúraterjesztők közreműködésével megvalósítható tevékenységet preferálják. Akkor tartják a klubmunkát jónak, ha minél több hangzatos című programot szerveznek, minél ismertebb szereplőkkel. Ez, a ma már joggal korszerűtlennek nevezhető, extenzív közművelődési gyakorlatból fennmaradt gyakorlat azt eredményezi, hogy lényegében megkérdőjelezi a klubtagok aktivitásra, önművelésre való alkalmasságát. Passzív, befogadó klubtagokat szívesebben látnak, mint kezdeményező, esetleg szokatlan tevékenységet kívánó fiatalokat... Az ifjúsági klubokban fennáll annak a lehetősége, hogy tagjaik fogyasztóként kerülnek kapcsolatba a klubokat működtető intézményekkel... arra kevés a lehetőségük, hogy saját elképzelésük szerinti klubokat hozzanak létre. Mindez a klubmozgalom igazi mozgalommá válását akadályozza, ha ugyan nem teszi lehetetlenné.”⁵⁵

Mindezek ellenére 1973 májusában a KISZ KB még elégedett volt: „A KISZ és a népművelést irányító állami és társadalmi szervek több éves tevékenységének eredményeként az ifjúsági klubok fő törekvésévé a szocialista szellemű közösségek megteremtése vált, amelyek feladatuknak tekintik a fiatalok művelődését, felkészítését és mozgósítását a közéletben való részvételre és hozzájárulnak a kulturált szórakozás feltételeinek biztosításához.”⁵⁶

Az ifjúsági klubmozgalom 1973-ra a társadalom figyelmének középpontjába kerülve teljesen elismertté vált, ám egyúttal „kivívta” magának saját korlátait is: Némileg hasonló a helyzet az 1966 utáni felfutáshoz. Ahogyan akkor a Kiváló-pályázat hatására (is) szaporodtak a klubok, úgy 1976-ig most is ez történt. A minisztertanácsi határozat nyomán ugyanis nagyszabású fejlesztési kampány indult, melyhez központi alapot is létesítettek. 1973 őszén pályázatot írtak ki klubok létesítésére, illetve mostoha körülmények között működő klubok berendezésének korszerűsítésére,⁵⁷ tehát klubhelyiségekre.

Az eddigiekből is látható: a 70-es évek első felében a klubot kétféleképpen értelmezték. A különböző dokumentumok hatására rendkívül felerősödött a helyiség-értelmezés. Nem véletlen ez, hiszen ez volt a mérhető a fenntartók, de gyakran a fiatalok számára is. Ezekben az években szinte minden ifjúsági parlamenten téma volt a klub, követelésként és ígéretként. A létrehozott helyiség utána már gyakran adott helyet – sokszor épp’ a fiatalok rovására – a munkahely vagy lakóhely más rendezvényeinek, reprezentatív eseményeinek. Ez a felfogás eredményezte, hogy a klub művelődési intézményként jelenhessen meg, hiszen – mint korábban utaltam rá – teljes mértékben megfelelt a művelődési otthon formai jegyeinek. Így „érthető”, hogy egy 1984-es jegyzetben Kormos Sándor már magától értetődő természetességgel minősíti a klubot önálló intézménynek.⁵⁸

⁵⁴ Diósi Pál (szerk.) i. m. 5. o.

⁵⁵ Diósi Pál: A formális és informális szervezet vizsgálata egy ifjúsági klubban. Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, 1976, 69. o.

⁵⁶ Hidy Péter i.m. 10. o.

⁵⁷ Országos akció az ifjúsági klubokért. Népművelés, 1973/8.

⁵⁸ Kormos Sándor: A művelődés intézményei és szervezetei. (Közművelődési ismeretek 3.) Népművelési Propaganda Iroda, 1982, 10. o.

A másik fogalom a *művelődési-nevelési szintér*, amely hasonló erősséggel élt az előbbi értelmezéssel együtt, de a művelődés és nevelés fogalmakat váltakozva – mintegy szinonimaként – használták. Ennek volt eredménye az 1973-ban induló módszervásár sorozat. Ha ugyanis a klub „helyi művelődési forma” és „nevelési eszköz”; és a „klubélet még nagyon messze van az elérhető legjobb szinttől... s nem a tevékenységi formák gyarapodása, új módszerek bevezetése... jelent változatosságot bennük”,⁵⁹ nos, akkor a klubmozgalom problémái szakmai-módszertani problémák. Ezek kiküszöbölése pedig megoldja a mozgalom helyzetét is. Ez volt a módszervásárokat indokoló ideológia lényege, amely természetesen inkább elfedte, mint feltárta volna a valós problémákat. Mit fogalmaztak meg a módszervásári felhívások? „A módszervásár célja: kidolgozni, összegyűjteni és országosan terjeszteni a legjobb válaszokat arra a kérdésre, hogyan *művelődjék*, mi módon *töltse szabadidejét* az ifjúsági klubtagság” – olvashatjuk az 1974-es II. módszervásár felhívásában. A kijelölt feladatok többsége is idegen volt a kluboktól, mert nem az motiválta társas életének alakításában, hogy ezzel hozzájáruljon „a szocialista módon élő, dolgozó ember formálásához”. De az „elsősorban hazánk felszabadulása 30. évfordulójának jelentőségét tudatosító...” stb. feladatok sem voltak vonzóbbak számukra. Mindhárom módszervásár életidegen célokat állított a fiatalok elé. A másik hiba a produkcióra való kényszerítés volt. „Ennek nyomán sok klubban kirekesztetté vált a bemutatóra nem készülő többség, és a klubokat ideig-óráig a mind magasabb szintű szereplésre készülődő kiválasztottak uralták.”⁶⁰

Az akkori vélemények természetesen kitűnő találmánynak titulálták a módszervásárokat, de a módszer vagy produkció ellentmondását már akkor is beismerték. *Szále László* – aki a 70-es évek közepének gyakorta író klubideológusa volt – már az első találkozó értékelésekor jelzi a kettősséget, bár szükségszerűnek tartja a módszervásárt.⁶¹ Hogy mégis helytálló volt Diósi korábban idézett megállapítása, bizonyítja a módszervásár sorozat 1975 utáni csendes elhalása. Addig azonban program- és módszer-centrikusságával, látványosság-hajszolásával sokat ártott a valódi klubfunkció kiteljesedésének.

Ezekre az évekre esik a különböző szintű klubtanácsok létrehozása, ill. megerősödése. Működésükről – mint lehetőségéről – már az 1972-es irányelvben is olvashattunk. A városi-járásai és megyei klubtanácsok döntően a KISZ irányításával működtek, minthogy az *Irányelvek*ben egyetértési jogot kapva domináns irányítónak léptek elő. Országos klubtanács viszont nem létezett, pontosabban: szinte valamennyi országos szerv létrehozta a maga klubbizottságát. Így a KISZ is megalakította 1973-ban az ÍKOM-ot, az Ifjúsági Klubok Országos Munkabizottságát.⁶²

1975-ben – kompromisszumos megoldásként – ugyan az országos szervek képviselőiből az Állami Ifjúsági Bizottság (az OIOT utóda) mellett létrejön egy ún. operatív bizottság,⁶³ "de sem változatlanul maradt feladatköre és működési rendje, sem összetétele miatt nem alkalmas arra, hogy az ország ifjúsági klubjainak társadalmi irányító testületévé legyen".⁶⁴

Az 1972-es irányelv torz klubdefiníciója és erőszakos kategorizálása miatt gyors korrekcióra kényszerült, s az 1977-es új AIB-irányelvekből ezek már hiányoztak.⁶⁵ Nézzük meg, változott-e más is!

1. Továbbra is működési engedélyhez és jogi képviselőkhöz kötik a klub létét.
2. Működési szabályzat kell, melyet a működtető és a KISZ hagy jóvá.
3. Kinevezett státusú maradt a klubvezető, sőt, már *egyéni működési engedély* megszerzésére is kötelezik.
4. A program jóváhagyási joga itt ugyan nem szerepel szószerinti megfogalmazásban, de „a művelődéspolitikai célok érvényre juttatásának biztosítása” nem teszi kétségessé a működtető szerv ezirányú jogait.

Az AIB irányelvei tehát nem oldottak lényegi kérdésekben az adminisztratív és függőségi kötelékeken, sőt, a klubvezetőre újabb terhet rakva, őt személyesen is függésbe hozta. A 70-es évek vége nem hozott lényeges változást. 1979-hez két momentum kapcsolódik. Egyrészt elindult a klubok és klubtagok számának rohamos csökkenése. Közvetlen magyarázatként elég elolvasni a folyamatosan újjáalakuló országos klubtanács évenkénti felhívásait.

⁵⁹ Diósi Pál: Klubtanulmány... i. m. 7. o.

⁶⁰ Szále László: Töprengés a novákpusztai klubtábor után. Népművelés, 1974/11.

⁶¹ Szále László: Az úttörés nehézségei. Népművelés, 1973/12.

⁶² Szále László: Töprengés... i. m.

⁶³ Szále László: Klubmozgalom '76. Népművelés, 1976/12.

⁶⁴ Dobák Zsuzsa: Visszhang – Klubmozgalom '76. Népművelés, 1977/2.

⁶⁵ Ifjúságpolitikai Közlöny, 1977/7.

Végletesen a KISZ akcióprogramhoz kötődő formális elvárásai semmilyen vonzerőt nem jelenthettek a klubok számára. A felmerült problémák azonban még mindig módszertani jellegűnek minősülnek, melyekre a klubvezető-képzés színvonalának emelésében látják a megoldást.

A másik momentum az Országos Ifjúsági Klubtanács újjáalakulása, melynek elődje – az ÁIB-irányelvben deklaráltakkal szemben – csak 1977 őszén alakult meg. Tevékenysége azonban kimerült különféle pályázatok kreálásában, s még. látszólag jelentéktelen döntéseiben sem tudott következetesen korrekt maradni.⁶⁶

Az ifjúsági klubmozgalom válságát ugyan többen vitatták és vitatják, ám a tény egyértelmű: az 1978-83 közötti meredek csökkenés. (Talán ezért szüntette meg a művelődési statisztika 1984-től az ifjúsági klub feltüntetését? Mert ami nincs, az nem lehet probléma.) Ez eredményezte végül, hogy 1984-ben először(!) a KISZ KB, majd pedig az Országos Ifjúsági Klubtanács rendezett országos vitatábort a klubmozgalom egyre feszítőbb problémáinak feltárására. Mindkét találkozón részletesen vázolták a mozgalom elé tornyosuló gátakat, s a második találkozón határozott igény és ígéret volt a változtatásra. 1984-re már a klubmozgalom kompromisszumokra hajló képviselői is új létfeltételeket – autonóm és demokratikus klubéletet – követeltek. Az irányítás ígérete egy új, a mozgalom számára megfelelő irányelv volt. Bár a klubmozgalom helyzete nem egyszerűen irányelveken múlik, hanem a valós társadalmi mozgástér lehetőségén, a változtatás szándéka mégis új perspektívákat sejtetett.

4. Felemás oldás: 1986-tól szabályozás nélkül

Az irányítás 1986-ban váratlan megoldással(?) élt. Mivel az OTSH-t és az ÁIB-t megszüntették, ill. összevonták, az ÁIB – több más rendeletével együtt – 1986. január 1-től hatályon kívül helyezte 1977-es irányelveit. A döntés felemás helyzetet eredményezett.

Formailag a klubmozgalom visszaállt az 1972 előtti, ún. szabályozatlan állapotába. Ez alapján a klub nem más, mint egy a létező kiscsoportos formák között. A látszat azonban csalóka, hiszen tartalmilag lényegesen más helyzet alakult ki. A klubmozgalom áttörte ugyan az adminisztratív gátakat, de az életét közvetve és közvetlenül meghatározó társadalmi és intézményi környezet nem változott. A hosszú évek alatt megerősödött teljesítményelvárás, a megkövült helyiség és művelődési-nevelési szintér értelmezés maradandó károkat okozott.

Milyen összegzést tehetünk e történeti áttekintés végén?

Úgy vélem, pontosan kirajzolódik a klubmozgalom fokozódó intézményesülése: a formális elemek dominánsává válása az informalitással szemben, a spontán mozgások voluntarista átszelődése. A kezdeti öntevékenységet jól használta ki a KISZ, amely 1964-től erőltetett fejlesztő politikájával gyors gyarapodást eredményezett. De ezzel egy időben kezdte el irányító törekvéseit érvényesíteni, amelyhez az 1966-ban induló Kiváló-pályázat jó eszköz volt. Bár a klubmozgalom virágkora is az ezt követő évekre tehető, a fokozódó egységesítő és ellenőrző törekvések 1972-ben sikerrel jártak, melyet 1977 csak visszhangozni tudott. Az irányelvek kemény határok és feltételek közé szorították a klubmozgalmat. Ez ellen a fiatalok csak egy módon tiltakozhattak: otthagyták a klubokat.

Az eredmény ismert.

IV.

Társadalomtörténeti vázlat

Gondolatmenetünk lényeges pontjához értünk, hiszen számos, mindeddig nyitott kérdés vár válaszra. Legelső kérdésünk az, hogy milyen társadalmi helyzet tette lehetővé az ifjúsági klubmozgalom létrejöttét és fejlődését? További kérdéseinkre már – feltehetően – összetettebb és bonyolultabb válaszok születnek.

⁶⁶ „A sárbogárdi klub megkapja a minisztérium nivódiját. Tavalay még azt mondták, három-öt klub fog kapni. Tényleg halódik ez a mozgalom, ha csak egy klub érdemelte(?) ki. De hát még vége sincs az évnek, és máris tudják, hogy ők egyedül a legjobbak?„ In: Török József: Fehérvári napló. Klubélet, 1981/4.

Azt kérdezzük ugyanis: milyen erők terelték az adott útra a klubmozgalmat?

Milyen belső és külső tényezők kényszerítették(?) az irányítást akkori döntéseire?

Mennyiben határozta ezeket meg az aktuális politikai szándék?

S végül: ezek feltételezett hatására hogyan változtatott alakot az ifjúság mindenkori közösségi-kulturális törekvése?

Láthatjuk: külön-külön is alapos elemzést igénylő kérdések. Ezért itt nem vállalkozhatom többre, mint ezen összefüggések rövid vázlatát megfogalmazva a klubmozgalom társadalmi alapjairól pillanatképet alkotni.

1. A hatvanas évek

*„Nem akarok állni, ha futnak a percek,
nem akarok állni, ha fordul a föld”
(Bródy János)*

Szükséges rögtön előrebocsátanom: minden korszakhatár szükségszerűen mechanikus, ezért kissé hamis. Az adott történet ugyanis soha nem a megjelölt évszámmal, hanem mindig korábban kezdődik. S ha a lazább megfogalmazású korszakjelölés rugalmas értelmezést enged, élnünk is kell vele, mert a klubmozgalom születésének is korábbi gyökerei vannak.

Mára már közhely, hogy az alapfeltétel a szocialista demokrácia fejlődése volt. Az 1956 utáni politika a józan felismerés és a kényszerű taktika nyomán társadalmi konszolidációt indított el. Ebben a folyamatban „létrejön tehát egy olyan társadalmi mozgás-szerveződés, amely a személyiségnek ’kedves’ szocializációs formák (szabadon választott és személyes kapcsolatokat lehetővé tévő kiscsoportok és mozgalmak) létrehozásán munkálkodik.”⁶⁷ Ez csak egy új érték elfogadásával történhetett meg. Az ötvenes évek totális osztársadalmi gondolkodásába kevésbé fért bele a csoportérdek, s végletesen tagadott volt az egyéni érdek. A hatvanas évek egyik nagy jelensége a csoportérdek legitimálása, sőt, közösségként való eltúlzott minősítése, és megjelenik a javuló anyagi léttel összefüggésben – de nagy viták közepette – az egyéni érdek is. (Gondoljunk csak a háromszakaszos életmód-vitára. 1960: családi ház - közösségi otthon?; 1961: „frizsider-szocializmus”; 1963: népesedési vita, avagy „kicsi vagy koci”?)

A társadalmi makro-folyamattal párhuzamosan jelent meg a másik ösztönző és formáló erő: a beat. A megjelenő általános érvényű csoportértékhez ez adta azt a specifikus minőséget, amely a fiatalság számára életmódot és gondolkodásmódot meghatározóvá vált. Dinamizmusa, a konvenciók felrúgása, harsány, eleven öltözködési és viselkedési mintái, sajátos együttlét-formája felerősítette az eddig lappangó generációs különbségeket. A hatvanas évek közepén „felvetődött az egységes ifjúsági kultúra lehetősége, amely az első szakaszban az öltözködése, hajviseletre, mindennapi magatartásra és a zenére terjedt, később kiszélesedett más művészeti ágakra, és a különböző országokban különböző jellegű kapcsolatban állt az ifjúság különböző politikai mozgalmaival (hippi mozgalom, beatmozgalom, új baloldal). Nálunk a hatvanas években egy nem politikai, de közérzeti konverziója folytán politikai lehetőséget is magában rejtő, elsősorban a zenére (beat) koncentrált mozgalom fejlődött ki.”⁶⁸

Ezt a közérzetet fogalmazta meg *Köbányai János* is: „A beat legfontosabb vonzereje, hogy vad, anarchisztikus érzékisége és a hozzákapcsolódó zenehallgatási módok szertartás-jellege azokat a fiatalokat szervezi maga köré, akik elégedetlenek a munkamegosztásban elfoglalt helyükkel.”⁶⁹ A beat egyszerű, őszinte világa mágnesként vonzotta az „apákban” csalódott „fiúkat”, ez volt az a közeg, amelyben kortársaival fesztelenül és ellenőrizetlenül együtt

⁶⁷ Szász János: Huszonnyolc ifjúsági klub szociológiai vizsgálatának főbb tapasztalatai. 13. o.

In: Két tanulmány... i. m.

⁶⁸ Vitányi Iván: Vitairat a mai magyar művelődésről. Budapest, Gondolat, 1983, 97-98. o.

⁶⁹ Köbányai János: Beatünnep. In: Beatünnep után. Gondolat, Budapest, 1986, 33. o.

lehetett. Mindez vagy közvetlenül – egy-egy zenekarhoz kapcsolódva –, vagy közvetve kötötte össze a beatet a klubokkal.

A társadalmi konszenzus az évtized közepe felé új színekkel gazdagodott. A gazdaság korábban kialakult struktúrája és mechanizmusa nehézkessé vált, s ezért a már 53-ban jelentkező, de 1957-ben félretett reformgondolat ismét teret nyert. A megpezsdült társadalmi közélet és közgondolkodás nyomán az évtized második fele a reform jegyében telik el. „Bár igen eltérő módon és intenzitással, szinte valamennyi szocialista országban megfogalmazódott a társadalmi-gazdasági és politikai mechanizmusok, intézményrendszerek átalakításának vagy legalábbis valamiféle korrekciójának az igénye... Örökkévalónak hitt politikai-ideológiai axiómák, rendíthetetlennek vélt elképzelések, változatlanok gondolt konstrukciók, mozdulatlanok látszó értékek kerültek új megvilágításba és ehhez meg-megújuló gazdasági, politikai, kulturális, ideológiai viták szolgáltatták a 'fényt'.”⁷⁰ Az aranykorként emlegetett hatvanas évek azonban az egész világon egy kivételesen kiegyensúlyozott korszak volt, amely több tényező szerencsés egybejátszásaként jöhetett létre.

Hazánkban e korszak csúcspontjaként 1968-ban bevezették az új gazdasági mechanizmust, amely – szándéka szerint – szabadabb gazdasági mozgást, terv és piac kiegyensúlyozottabb viszonyát tette volna lehetővé. „Vitathatatlan tény azonban, hogy a konzervatív erőknek sikerült elodáznia néhány fontos lépést, például az intézményrendszer átépítését...”⁷¹ Így a már eleve „beépített fékekkel” ellátott reform kevés eséllyel indulhatott útjára. Működnek tehát azok az ösztönös védekező reflexek, amelyek a politikai intézményrendszer 1950-től kialakult struktúrájában gyökereznek. Ezek a reflexek áthatják a társadalom minden szféráját, s erős – ha nem is mindig tudatos – hatást gyakorolnak a közösségi-kulturális mozgalmakra is. Ez az ösztönös irányítási-egyenmősítési reflex indította el a KISZ-vezetőképítés alapelveire épülő klubvezető-képzést és a Kiváló-pályázatot.

A hatvanas évekre tehát az a kettősség érvényes, amelyben jól láthatóan dinamikus fejlődés indul el a társadalmi közéletben, a társadalomtudományokban. Itt elsősorban a közgazdaságra, a szociológiára gondolhatunk. A látható, s kétségtől progresszív felszín alatt azonban – mint ezt a későbbi évek bizonyítják – hatékonyan működik a politika fékrendszere.

2. A hetvenes évek

*„Az új mechanizmus kulcsembere voltam,
és most itt végzem, egy presszóban – holtan”
(Bereményi Géza)*

A hatvanas évek zárszava 1972-ben hangzik el, amikor is az MSZMP KB novemberi ülésén Kádár János értékel: „Az a kényszerű – de egyébként helyes – fordulat és változtatás, amit sok mindenben végre kellett hajtaniunk 1957 elején, megnyitotta az utat bizonyos nemkívánatos kispolgári és jobboldali jelenségeknek is... Csak ilyen fordulat után és árán lehetett azt az alapvetően normális helyzetet megteremteni, amelyben a párt vezeti a népet a szocializmus útján.”⁷² És végül a 68-as reform minősítése: „Az új gazdasági mechanizmus nálunk jobb, hatékonyabb eszköz, mint a régi volt. De enélkül sem pusztultunk volna el.”⁷³

Bár 1972-t a hatvanas évek zárszavának értékeltem, nem mond ennek ellent, hogy a hetvenes évtized központosító, bürokratizáló, paternalista politikája korábban érzékelhető. Nem tudhatjuk, hogy a 68-as nyugati diákmozgalmak nyomán a hatalom mennyire vetette „vigyázó szemét” Párizsra. Csak hipotézis lehet, hogy – felerősödve a „prágai tavasszal” –

⁷⁰ Bogár László: A fejlődés ára. Gazdasági nehézségeink főbb okainak történeti aspektusa. (Időszerű közgazdasági kérdések.) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1983, 75-76. o.

⁷¹ I. m. 77-78. o.

⁷² I. m. 88. o.

⁷³ Uo.

„berántotta” a védekező reflexeket. Talán így komolyabb összefüggésbe kerül a *Vitányi Iván* által a *Vitairat*-ban jelzett „mozgalmakban rejlő politikai lehetőség”. Mindenesetre tény, hogy a hatvanas évek végétől igen intenzív ifjúságpolitika vette kezdetét. A párt 1970-es határozata után 1971-ben megszületett az ifjúsági törvény, majd az ifjúsági parlamentek rendszere.

A párthatározat sürgeti a fiatalok szabadidős tevékenységéhez a feltételek javítását, ám aggasztónak találja, hogy „ahol már működnek ilyenek, ott is sokszor elmarad a helyes irányú befolyásolás... és politikai szempontból sem mindenütt megnyugtató a vezetésük”.⁷⁴ A határozat nyomán gyors egymásutánban követték egymást az események. Létrejön az OIOT, majd 1972-ben megjelenik a klubos irányelv és a kulturális-turisztikai kedvezményrendszer, amelynek felhasználását egy alapvetően diszkriminatív elv szabályozta. Ezeket ugyanis csak KISZ-szervezetek és ifjúsági klubok igényelheték. Mivel ezzel egyidőben a klubokat is nyilvántartásba vették, így tehát az állami kedvezményeket csak az állam által elfogadott, ellenőrzött szervezetek vehették igénybe. Mindezek pedig a magyar ifjúságnak kb. egyharmadát, de legfeljebb felét jelentették!

1972-vel tehát kialakult egy olyan paternalista ifjúságpolitika, amelyben az állam hajlandó anyagi támogatást adni, cserébe viszont ellenőrzése és irányítása alá von minden létező közösségi mozgalmat. Teszi mindezt olyan gazdasági helyzetben, amikor még nem veszünk tudomást a „lefejezett reform” következményeiről. „Többet vásároltunk, szállodák sorával gazdagodtunk, hidakat korszerűsítettünk... A fűtő- és nyersanyagok, a fejlett technika világpiacon áremelkedése ráfizetésessé tette kereskedelmünket. Eleinte mintha nem érzékeltük volna e változásokat... 1974-ben, amikor külkereskedelmi ráfizetésünk először volt igazán nagymérvű, 15%-os általános munkás béremelésre került sor.”⁷⁵ Ez volt az osztályharcos válasz a differenciálódó egyéni jövedelmekre, amelyek – különösen a „második gazdaság” erőteljes növekedése miatt – fokozódó életszínvonalat tett lehetővé, és az értelmiség 68-as illúzióira.

A klubmozgalomnak a központi „injekció” néhány évig fejlődést eredményezett, még ha ez jobbára csak helyiségeket jelentett is. A kétarcú – támogató, de ellenőrző – politika azonban a beat-mozgalomból és az amatőr színi játékból már sikerrel változtatott üzletet és produkciót. A korábbi beatünnep a zenekarokkal „együtt lélegző, jelenlétükkel és reakcióikkal irányító közönséggel együtt jön létre... Együtt énekelnek, s az egymáshoz húzódás a beat hőskorszakában még át is tör a közönséggé válás illúzióját.”⁷⁶ A hetvenes évek elejére a beat iparaggá válik, a fejlődő zenei technika már egyébként sem fér be a kis klubokba, csak koncerttermekbe, sportcsarnokokba. Terepe egyre inkább a tömegkommunikáció lett, s így elvesztett a személyes kontaktus lehetősége. A mozgalom 20-25 nagy öregje még utoljára – 1973 őszén – egy félig lebontott óbudai zsinagógában, a színhagyomány útján szerveződő több ezer közönség előtt „búcsúizteletet adott a magyar beatnak. A koncert után nem sokkal a mozgalom is megtört.”⁷⁷

Hasonló utat járt be a 60-as évek vége felé felerősödő amatőr színi játék is. Érzékletesen írja le Száz János az 1976-os kazincbarcikai fesztivált, ahol „átütő erejű, a mozgalmat megújítani képes új előadással nem találkozhattunk. Ekkor döbbsentünk rá, éppen a Kőműves Kelemen megnézése során, hogy a mozgalom nagy korszaka két évvel ezelőtt véget ért. S az

⁷⁴ A központi bizottság állásfoglalása ifjúságpolitikai kérdésekben. (1970. II. 18-19.) In: Közoktatás- és művelődéspolitikai Dokumentumgyűjtemény. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980, 159. o.

⁷⁵ Berend T. Iván: Felzárkózás vagy lemaradás? In: Szocializmus és reform. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, 134. o.

⁷⁶ Kőbányai János i. m. 34., 36. o.

⁷⁷ I. m. 41. o.

előadás végén Kelemennel együtt mi is álltunk, önmagunkat kisémmizve... Tudtuk, hogy valami véget ért, és ki vagyunk fosztva.”⁷⁸

A hetvenes évek közepére tehát több minden tisztázódott: az ifjúság közösségi-kulturális mozgalmi intézményesülve integrálódtak a társadalmi struktúrába, eredeti szándékai, tartalmi e folyamatban kilúgozódtak, s formává merevedve – hanglemmez, produkció avagy klubhelyiségként – maradtak fenn.

Egy valami azonban csak 1979-ben tisztázódott: a magyar gazdaság vészhelyzete. „A veszteségek a zord világgazdasági közegben, a váltóállítás késedelmei mellett hatalmasra duzzadtak. Tíz év alatt nagyjából *egy év során megtermelhető nemzeti jövedelem értéke veszett el...* vagyis a második világháborúban bekövetkezett rettentő háborús pusztítás veszteségeivel volt nagyjából egyenértékű... akkora értéktől estünk el...”⁷⁹

3. A nyolcvanas évek

„Semmi nem kell, nem kell!”
(Nagy Feró)

1979 – mint a felismerés éve – egyúttal bevezető is évtizedünkbe. Az akkor, vagy még előbb elinduló folyamatok máig élőjelenségeket termeltek. A gazdasági regresszió társadalmi feszültségekkel jár(t) együtt, amelyek a „szélárnyékos” hetvenes években gyökereztek. Különösen éles konfliktushelyzeteket teremtettek az ifjúság életében, mert értékeit kisajátították, központi értéké alakították, közösségeit formalizálták.

A nyolcvanas évek ezek mellett alapvető egzisztenciális gondokat is jelentenek, hiszen a fiatalok jövedelme messze elmarad az idősekétől, nem is szólva a vásárlóértékről. A gyermekvállalás fokozódó anyagi terhe mellett szinte elérhetetlen távolságba viszi az önálló és emberi minőségű lakás megszerzését. Így jöhetett létre az a furcsa és tragikus helyzet, hogy nem a fiatalok gondoskodnak az öregekről, hanem a szülők támogatják továbbra is gyerekeiket.

Az egzisztenciális kényszerekkel párosul a társadalom értékválsága, s a kettő együtt perspektíva-vesztést eredményez. Nincs az egyén számára jövőkép, nincs mire igent mondani – a tagadás marad. Tagadni mindent: családot, munkát, szerelmet – végül önmagát. Az út zsákutca, de a különféle deviáns magatartások legalább a pillanat feloldódását megadják.

A 70-es évek közepétől emelkedő devianciák évtizedünkre ijesztő arányokat értek el. Míg 1972-ben 74 ezer veszélyeztetett fiatalról tudtunk, 1984-re számuk meghaladta a 120 ezret,⁸⁰ s csak 1980-82 között 28,3%-os(!) volt a növekedése.⁸¹ S ez az ütem a devianciák többi formájára is jellemző. Rendkívül veszélyes „menekülési forma” a narkómánia, s bár pontos adatok erről nem állnak rendelkezésünkre, valószínű, hogy a kb. 30 ezer hazai kábítószer-fogyasztó zöme is fiatal. Fontos megjegyezni, hogy a társadalmi beilleszkedési zavarok jelensége a társadalom hátrányos helyzetű rétegeiben gyakoribb.

A fiatalokkal foglalkozó intézmények fokozódó funkciózavarokkal küzdenek. Sem az iskola, sem a KISZ nem tudja a „kizökkent időt” helyre billenteni. Mára ismét csak az utólagos diagnosztizálás maradt. Ebben a társadalmi helyzetben igen jellegzetes intézményi reagálás az ÁIB 77-es irányelveinek csöndes eltörlése. Ennyire tellett...

A fokozódó társadalmi-gazdasági válság a politikai intézményrendszert azonban ismét engedményekre kényszerítette. A választások többes jelölése, a vállalati tanácsok létrehozása,

⁷⁸ Szász János: A közösségi értékek születésének forrásánál. A klubmozgalomtól az egyesületekig. Ifjúsági Szemle, 1986/5. 55. o.

⁷⁹ Berend T. Iván i. m. 135-136. o.

⁸⁰ Társadalmi beilleszkedési zavarok Magyarországon. Kossuth, 1986, 14. o.

⁸¹ I. m. 49. o.

a helyi társadalmak fokozódó aktivizálódása azt mutatják, van kiút: a társadalom demokratikus működtetése, az autonóm cselekvés, az önkormányzat joga.

V.

Befejezés – összegzés és perspektíva

A magyar társadalom fejlődését valamennyi szférájában a szerves fejlődés jellemezte. Ennek oka az a megkésett fejlődés, amely a nyugat-európai országokhoz képest perifériális helyzetet eredményezett. Az ún. centrum-országok szerves fejlődéséhez képest Magyarország később, s akkor is erőteljesen indult el a XIX. század utolsó harmadában a kapitalizálódás útján. Ennek lett eredménye az Erdei Ferenc által leírt „kettős társadalom”, amelyben az egyik struktúrát a feudalizmus fennmaradt elemei – a földesúr-jobbágy viszony –, a másikat a még „vékony” burzsoázia és a lassan kialakuló munkásság jelentette. A kettő nem állt szerves egységgé össze, s így egy sajátos feudálkapitalista társadalmat és gazdaságot eredményezett. (Csak a feudális gondolkodásmód erejét érzékeltetve jegyzem meg, hogy annak néhány elemét – a személyi kapcsolatok meghatározó szerepét és a paternalista „alattvalói” szerepet – a mai társadalom visszahúzó politikai elemeként érzékelhetjük.⁸²⁾

1945 után új politikai helyzetben állt a magyar társadalom előtt a szerves fejlődés lehetősége. A koalíciós évek pluralizmusa, amely minden szférára jellemző volt, sokszínű társadalmi-gazdasági-kulturális életet eredményezett. A proletárdiktatúra elindulásával azonban a *Bogár László* által „történelmi kihívás”-nak nevezett dilemmával kerültek szembe. Vagyis: „mi a teendő akkor, ha fejletlen termelőerőkkel rendelkező országokban lehet és kell létrehozni fejlett termelési viszonyokat. A politikai mechanizmusok az erőltetett ütemű növekedésben látták a dilemma megoldását, vagyis erőszakosan beavatkoztak a társadalmi fejlődés folyamatába.”⁸³ Ez a korai „túltársadalmasítás” egyszerre és nagy erővel játszódott le, s így a szerves fejlődés lehetősége ismét elveszett.

Az 56 utáni „nyitás” beengedett egy olyan kulturális áramlatot – a beatet –, amelynek értékrendje, tartalma megfelelt egyrészt annak a szándéknak, hogy a magyar társadalomban is korrigálni kell az előző évtized értékrendjét; másrészt adekvát volt az ifjúság életkori, érdeklődési, viselkedési sajátosságaival. Ennek nyomán a beat hazai úttörői magyarul megszólalva a magyar fiatalok életérzéseit tükrözték vissza. Ezek tették lehetővé, hogy viharos gyorsasággal elterjedjen, és ezzel indult el – *szerves módon* – egy új ifjúsági kultúra.

A lendület azonban a 70-es évek elején megtört. Az állam ugyanis régi reflexei alapján ismét egy voluntarista fejlesztést indított el 1964-ben, majd 1972-től ismét a központosítás következményeit szenvedjük. Ez utóbbi folyamat 1979-ben zárult, amikor az állam még a KISZ kezéből is(!) kivette az ifjúsági házakat, klubokat. Az ÁIB-irányelv megszűnése e folyamaton már lényegesen nem változtatott. Láthatjuk tehát, hogy a magyar társadalom régi kísérő jelensége a szerves-szervetlen fejlődés alternatívája. Ennek tünetei láthatók az ifjúsági klubmozgalom történetén is.

A mozgalmak fejlődésének konfliktusai azonban még egy sajátos jelenségre hívják fel figyelmünket. Ez pedig az ifjúság közösségi-kulturális cselekvéseinek alakváltozásai. A beatmozgalom zenei mozgalomként indult, de közvetve társadalomkritikai tartalma is volt. Ezzel szinkronban alakult a klubmozgalom, amelynek egy része személyesen is közel maradt a beathez, más része némileg eltávolodva csak értékeit tartotta meg. A mozgalom azonban „kitermelte” azokat a fiatalokat, akiknek a klub nem volt megfelelő önkifejezési forma,

⁸² Kulcsár Kálmán: A modernizáció fogalma és helye a közép-kelet-európai fejlődésben. In: A modernizáció és a magyar társadalom. Tanulmányok (Elvek és utak) Kossuth, Budapest, 1986, 47-48. o.

⁸³ Bogár László i. m. 11. o.

cselekvési, közlési lehetőség. 1968 körül kezdett felfelé ívelni az amatőrszínházi mozgalom, s tartotta minőségét a 70-es évek közepéig. E szakaszban jelentkezik a folklórmozgalom a táncházak tömegével, s tart mintegy az évtized végéig. Tehát mozgalmak hullámhegyei-hullámvölgyei követik egymást. Mivel magyarázható ez?

Egyik okának azt látom, hogy a mozgalmak társadalomba való integrálása elől a fiatalok egy absztraktabb közlésmódban „menekültek”. Az ifjúsági klubok verbális kommunikációja ellenőrizhető volt. A színházi átütősebb, intellektuálisabb közlésmódját pedig már csak a tánc végsőkéig elvonatkoztatott jelrendszere tudta felülmúlni.

Túlzás lenne azonban csak ezzel érvelni. A klubmozgalom az érzékenyebb, aktívabb fiatalokat tömörítette, s ezzel segített „kiválasztani” intellektuálisabb és tehetségesebb fiatalokat a színházi számára. A 70-es évek elején pedig az egyéni és nemzeti identitás keresése nyomán robbant be a táncház-mozgalom. Egyén és közösség egymásra találásának egy új formája jelent meg.

Azt mondhatjuk tehát, hogy új értékek megjelentetése, felerősödése, valamint az „önvédelmi” alakváltozás együtt eredményezte a mozgalmak egymásra épülését. Ennek „tanulása”, hogy az ifjúság a demokrácia elemi szintjén is „megszüli” a maga közösségi-kulturális mozgalmait, ám nem tudhatjuk pontosan mikor, mit. Helyettük, számukra azonban nem szabad/érdemes központi mozgalmat adni. S ha megszüli, azzal „csak” annyit tegyen egy társadalom: hagyja virágozni, segítse méltó helyét elfoglalni a társadalmi-kulturális szerkezetben.

E tanulság már a lehetséges perspektíva felé mutat, és az ifjúsági klubmozgalom perspektívája is ebben a gondolati körben keresendő. Ha észrevesszük az utóbbi évek – időnként konfliktusos – népfőiskolai, egyesülési kezdeményezéseit, akkor látnunk kell, hogy a megújulás nem valamiféle új szaktevékenységben (mint pl. színházi, néptánc), hanem az autonóm állampolgár teljes személyiségének aktivizálódása felől közelít. Ebben a megújulási folyamatban szintén maradhatna a klub is, de jelenlegi intézményi irányításánál és a jogi önállóság hiányánál fogva nem fog vonzereje nőni.

A klubmozgalom perspektíváját tehát a teljes autonómia, a demokratikus közösségi lét jelenti. Ez esetben azonban már nem is lényeges: klubnak, egyesületnek vagy másnak hívják.

1987. március

1. tábla
A művelődési otthonokban működő ifjúsági klubok és klubtagok
számának alakulása a fenntartó szervek szerint (1970–1983)

	1973			1974			1975			1976		
	Klub	T a g		Klub	T a g		Klub	T a g		Klub	T a g	
Tanácsi	2208	35*	76969	2416	36	86368	2500	34	84265	2489	34	84112
Szakszervezeti	310	64	19894	309	58	17968	325	61	19870	337	62	20788
Egyéb	43	73	3127	57	226	12871	63	53	3345	103	101	10392
Összesen:	2561	39	99990	2782	42	117207	2888	37	107480	2929	39	115292
	1977			1978			1979			1980		
	Klub	T a g		Klub	T a g		Klub	T a g		Klub	T a g	
Tanácsi	2433	33	80229	2481	32	80500	2283	30	68359	2054	29	59478
Szakszervezeti	337	56	18897	318	59	18785	271	54	14552	233	57	13287
Egyéb	104	125	12967	119	123	14655	110	132	14532	92	129	11859
Összesen:	2874	39	112093	2918	39	113940	2664	37	97443	2379	36	84624
	1981			1982			1983			Átlag taglétszám összesen		
	Klub	T a g		Klub	T a g		Klub	T a g				
Tanácsi	2088	30	61657	2044	30	61605	2013	29	59686	32		
Szakszervezeti	241	45	10770	224	50	11285	240	47	11374	56		
Egyéb	91	135	12293	82	153	12564	70	191	13391	131		
Összesen:	2420	35	84720	2350	36	85454	2323	36	84451	38		

* Ezek a számok az átlag taglétszámot jelölik!

2. tábla
A művelődési otthonokban működő ifjúsági klubok és klubtagok

Fenntartó szervek szerint (1973- 1983)	1973			1974			1975			1976		
	Klub	T a g		Klub	T a g		Klub	T a g		Klub	T a g	
Budapest	104	145*	15142	199	143	28529	187	87	16333	209	96	20120
Városok	522	44	23060	543	46	25048	572	48	27719	593	57	33591
Községek	1935	32	61790	2040	31	63630	2129	30	63428	2127	29	61580
Összesen:	2561	39	99990	2782	42	117207	2888	37	107480	2929	39	115292
	1977			1978			1979			1980		
	Klub	T a g		Klub	T a g		Klub	T a g		Klub	T a g	
Budapest	198	91	18112	228	77	17618	148	72	10672	165	71	11670
Városok	596	59	35396	622	63	39097	596	57	34128	534	53	28396
Községek	2080	28	58585	2068	28	57223	1920	27	52643	1680	27	44558
Összesen:	2874	39	112093	2918	39	113940	2664	37	97443	2379	36	84624
	1981			1982			1983			Átlag taglétszám összesen		
	Klub	T a g		Klub	T a g		Klub	T a g				
Budapest	172	61	10438	141	64	9035	154	62	9527	85		
Városok	510	56	28484	514	58	29593	681	49	33639	54		
Községek	1738	26	45798	1725	27	46826	1488	28	41825	28		
Összesen:	2420	35	84720	2350	36	85454	2323	36	84451	38		

* Ezek a számok az átlag taglétszámot jelölik!

3. tábla
A klubba járók megoszlása nemek szerint (%)

	1970	1976	1979	1985
férfi	56,1	65	65	63
nő	41,8	35	35	37
nincs adat	2,1	-	-	-

4. tábla

A klubba járók megoszlása életkor szerint (%)

	1970	1976	1979	1985
14-18			29	
14-15				7,6
15-16		12,3		
-16	25,5			
16-18				35,8
17-18	40	27,2		
19-25			49	
19-20	17,5			
19-22		41,7		
19-23				28
21-22	8			
23-25		12		
23-	8			
25-30			22	
24-29				15,5
26-29		4,9		
30-		1,3		13,1
Nincs válasz	1	0,6		

5. tábla

A klubba járók megoszlása foglalkozás szerint (%)

	1971	1976	1976	1985
Tanuló	60	32,7	29,5	36,6
- szakmunkásképző	20	10	11,4	
- gimnázium + szakközépiskola	35	17,8	10,6	
- felsőfokú	5	4,9	7,5	
Szellemi dolgozó	7,5	16,8	16,7	18,8
- diplomás + vezető			3,8	
- egyéb (pl. alkalmazott)			12,9	
Szolgáltatásban	3,3			
Szakmunkás	17	36,3	34,1	25,9
Betanított munkás		4,2	8,3	6,1
Segédmunkás	2,8	4,5	9,8	6
Mg. fizikai	0,6	4,9	1,6	
Egyéb	8,8			6,6
Nincs válasz		0,6		
ÖSSZESEN:	100	100	100	100

6. tábla

A klubba járók megoszlása iskolai végzettség szerint (%)

	1976	1985
8 általános alatt	0,6	-
8 általános	18,4	4,6
Szakmunkásképző	29,1	22,9
szakmunkás tanuló	9,5	23,1
Érettségi	14,6	17,3
középiskolai tanuló	17,8	22,3
Felsőfokú végzettségű	3,9	7,2
felsőfokúra jár	5,5	2,6
Nincs válasz	0,6	-
ÖSSZESEN:	100	100

7. tábla

A klubba járók megoszlása KISZ-tagság és funkció szerint – 1979 (%)

KISZ-tag funkcióval	56,5
KISZ-tag funkció nélkül	30,5
Nem KISZ-tag	13
ÖSSZESEN:	100

8. tábla

A klubtagok megoszlása életkor és klubtípus szerint – 1985 (%)

	Lakóterületi	Munkahelyi
14-15	7	8
16-18	53,2	19,5
19-23	33	23,3
24-29	5,5	25
30-	1,3	24,2
ÖSSZESEN:	100	100

9. tábla

A klubtagok megoszlása foglalkozás és klubtípus szerint – 1985 (%)

	Lakóterületi	Munkahelyi
Szellemi	4,2	11,4
Adminisztratív alkalmazott	3,7	18,4
Tanuló	51,9	21,2
Szaktanácsos	24,6	27,2
Betanított munkás	4,8	7,5
Segédmunkás	6,3	5,7
Egyéb	4,5	8,6
ÖSSZESEN:	100	100

10. tábla

A klubtagok megoszlása iskolai végzettség és klubtípus szerint – 1985 (%)

	Lakóterületi	Munkahelyi
8 általános	6	2,9
Szaktanácsosképző	21,8	24,1
szakmunkás tanuló	28,6	17
Érettségi	15,7	19,2
középiskolai tanuló	25,6	18,7
Felsőfokú végzettségű	1	14,2
felsőfokúra jár	1,3	3,9
ÖSSZESEN:	100	100

11. tábla

Ifjúsági klubok helyiségeinek száma – 1985

	Helyiségek átlaga	Szóródás
Lakóterületi	1,8	1-5
Munkahelyi	4,5	2-8
Iskolai	1	-

12. tábla

Klubhelyiségek területe (m²) – 1985

	Terület	Szóródás
Lakóterületi	60	25-150
Munkahelyi	207	80-487
Iskolai	43	30-75

13. tábla
Ifjúsági klubok fűtési módja – 1985

	Központi fűtés	Gáz-fűtés	Villany	Olaj-kályha	Vas-kályha
Lakóterületi	5	1	3	8	3
Munkahelyi	8	3	-	-	-
Iskolai	5	1	-	-	-

14. tábla
Klubhelyiségek padozata – 1985

	Szőnyegpadló	Parketta	PVC	Mozaik	Padló
Lakóterületi	1	10	6	-	1
Munkahelyi	5	1	5	5	1
Iskolai	1	2	2	1	-

15. tábla
Klubberendezés – 1985

	LAKÓTERÜLETI			MUNKAHELYI			ISKOLAI*		
	Hány klubban van?	Átlag (db)	Szóródás (db)	Hány klubban van?	Átlag (db)	Szóródás (db)	Hány klubban van?	Átlag (db)	Szóródás (db)
Asztal	20	6	2-14	11	19	6-55	5	6	4-10
Szék	10	18	2-60	9	77	19-130	5	19	12-25
Ülőke	16	17	3-53	7	35	10-80	3	20	10-30
Fotel	12	13	2-32	10	19	2-60	2	6	4-8
Szekrény	17	2	1-7	10	4	1-11	4	3	1-5

* csak 5 iskola közölte adatát

16. tábla
Klubfelszerelés (klub/db) – 1985

	Lakóterületi	Munkahelyi	Iskolai
Mono rádió	5/6	3/3	3/4
Sztereo rádió	11/12	6/8	3/4
TV - ff.	10/12	7/7	3/3
TV - színes	10/11	7/8	1/1
Diavetítő	10/12	9/12	1/1
Képvetítő	-	2/2	-
Fényképezőgép	8/10	7/9	1/1
Vaku	7/8	5/6	1/1
Filmfelvevő	4/5	4/4	1/1
8 mm-es vetítő	6/8	4/4	1/1
16 mm-es vetítő	8/8	4/4	1/1
Mono lemezjátszó	6/7	2/2	1/1
Sztereo lemezjátszó	10/12	7/7	4/5
Mono magnetofon	10/10	4/4	1/1
Sztereo magnetofon	10/20	9/12	5/7
HIFI-torony	5/5	4/4	1/1
Erősítő	14/25	9/14	4/5
Képmagnó	4/4	2/2	-
Hanglemezek	12/960	9/443	4/101
Zongora	-	3/3	-

17. tábla
Az újságok megoszlása klubtípusonként (pld.) – 1985

	Lakóterületi	Munkahelyi	Iskolai	ÖSSZES
Klubélet	14	7	2	23
Magyar Ifjúság	13	5	3	21
Népszabadság	9	3	1	13
Ifjúsági Magazin	9	2	-	11
Délmagyarország	5	3	1	9
Cs. M-i Hírlap	5	4	-	9
Népművelés	5	2	-	7
Népsport	5	2	-	7
Világ Ifjúsága	3	2	1	6
Új Tükör	4	2	-	6
Élet és Tudomány	5	1	-	6
Ifjúkommunista	4	2	-	6
Film Színház Muzsika	5	1	-	6
Szovjetunió	4	2	-	6
Autó-Motor	5	-	-	5
Füles	4	-	-	4
Képes Sport	4	-	-	4
RTV Újság	4	-	-	4
Élet és Irodalom	2	1	-	3
Kultúra és Közösség	2	1	-	3
Népszava	2	-	-	2
Valóság	2	-	-	2
HVG	2	-	-	2
Mai Magazin	1	1	-	2
Ludas Matyi	1	1	-	2
IPM	1	-	1	2
Delta	1	-	-	1
Látóhatár	1	-	-	1
Lakáskultúra	1	-	-	1
Ez a divat	1	-	-	1
Családi Lap	1	-	-	1
MHSZ Élet	1	-	-	1
Magyar Mezőgazdaság	-	1	-	1
Művelődési Közlöny	-	1	-	1
Fáklya	-	1	-	1

18. tábla
Kézikönyvtár a klubban – 1985

	Hány klubban van?	Db
Lakóterületi	3	114
Munkahelyi	5	2073
Iskolai	2	131

19. tábla
Játékok a klubban (klub/db) – 1985

	Lakóterületi	Munkahelyi	Iskolai	ÖSSZES
Logikai játékok	12/46	8/26	4/8	24/80
Társasjátékok	14/67	8/35	4/27	26/102
Sakk	17/65	10/32	4/23	31/120
Kártya	12/42	8/57	-	20/99
TV-játék	11/14	5/5	2/3	18/22
Kis rex	7/12	4/4	3/3	14/19
Rex asztal	3/3	5/5	-	8/8
Biliárdasztal	4/4	5/6	-	9/10
Asztali foci	15/28	7/13	3/6	25/47
Ping-pong felszerelés	12/17	7/10	1/1	20/28

20. tábla
Van-e költségvetése a klubnak? – 1985

	Van	Nincs
Lakóterületi	6	14
Munkahelyi	7	4
Iskolai	-	6

21. tábla
A költségvetések összege (E Ft) – 1985

	Átlaga	Szóródás
Lakóterületi	11	4-20
Munkahelyi*	268	10-770

* egy klub nem közölt adatot

22. tábla
Az intézményen belüli támogatás forrása* és összege (E Ft) – 1985
(klub/átlagösszeg)

	Intézmény	KISZ	Szakszervezet	ÖSSZES
Lakóterületi	5/10,4	-	-	10,4
Munkahelyi	3/27	2/22	2/12	21,7
Iskolai	2/4	4/1	2/1	1,8

* néhány klub több forrásból is kapott

23. tábla
A rendelkezésre álló összeg forrásai és átlaga (E Ft) – 1985

	Költségvetés	Belső támogató	Külső támogató	ÖSSZES
Lakóterületi	11	10,4	3,8	9,7
Munkahelyi	268	21,7	1,2	136,9
Iskolai	-	1,8	0,8	3,3

24. tábla
Van-e a klubnak munkaterve? – 1985

	Van	Nincs
Lakóterületi	17	3
Munkahelyi	9	2
Iskolai	6	-

25. tábla

Ki hagyja jóvá a klub programját? – 1985

	Lakóterületi	Munkahelyi	Iskolai	ÖSSZES
1. A működtető szerv	3	4	3	10
2. A klubvezető	-	-	1	1
3. 1+2	7	5	-	12
4. 2+klubvezetőség	2	1	-	3
5. Klubvezetőség a tagok jav. alapján	2	1	-	3
6. A klubvezető a tagok javaslata alapján	2	-	2	4
7. A tagság taggyűlésen	2	-	-	2
8. Nincs válasz	2	-	-	2

26. tábla

A nyitva tartás periodicitása – 1985

	Kéthetenként	Minden héten	Minden nap
Lakóterületi	-	18	2
Munkahelyi	2	8	1
Iskolai	1	4	1

27. tábla

A nyitvatartási napok megoszlása – 1985

	H	K	Sze	Cs	P	Szo	V
Lakóterületi	3	5	8	7	11	9	6
Munkahelyi	8	7	7	9	7	5	4
Iskolai	3	3	2	3	4	1	1
ÖSSZESEN	14	15	17	19	22	15	11

28. tábla

Hetenként hány nap van nyitva a klub? – 1985

	1x	2x	3x	4x	5x	6x	7x
Lakóterületi	7	8	2	-	-	1	2
Munkahelyi	-	1	-	-	5	2	1
Iskolai	-	2	-	-	1	-	1
ÖSSZESEN	7	11	2	-	6	3	4

29. tábla

A nyitva tartás heti óraszám – 1985

	Átlag	Szóródás
Lakóterületi	10	3-50
Munkahelyi	30	3-65
Iskolai	13,5	0,5-35

30. tábla

Van-e klubvezetőség? – 1985

	Van	Nincs
Lakóterületi	13	7
Munkahelyi	10	1
Iskolai	6	-

31. tábla

Hogyan alakult a klubvezetőség? – 1985

	Lakóterületi	Munkahelyi	Iskolai	ÖSSZES
A tagság választotta	10	3	-	13
A klubvezető válogatta ki	1	3	4	8
A működtető szerv kinevezte	-	3	-	3
Másképp	2	1	2	4

32. tábla
A klubvezetők neme – 1985

	Férfi	Nő
Lakóterületi	10	8
Munkahelyi	7	4
Iskolai	4	2
ÖSSZESEN	21	14

33. tábla
A klubvezetők átlagéletkora – 1985

	Férfi	Nő
Lakóterületi	26	22
Munkahelyi	34	32
Iskolai	36	35

34. tábla
A klubvezetők életkori megoszlása (%)

	1968	1976	1985
-23	66	41	34
24-29	32	27	32
30-	2	32	34

35. tábla
A klubvezetők foglalkozása – 1985

	Lakóterületi	Munkahelyi	Iskolai
Népművelő	4	8	-
Pedagógus	4	-	6
Főiskolás	1	-	-
Könyvtáros	2	-	-
Gondnok	1	-	-
Szakács	1	-	-
Szerelő	1	1	-
Gondozónő	2	-	-
Háztartásbeli	1	-	-
Adminisztrátor	-	2	-
Postás	1	-	-

36. tábla
A klubvezetők státusa (%)

	Lakóterületi	Munkahelyi	Iskolai	ÖSSZES
Függetlenített	-	6	-	6
Tiszteletdíjas	14	2	5	21
Társadalmi munkás	4	3	1	8

37. tábla
Hogyan lett klubvezető? – 1985

	Lakóterületi	Munkahelyi	Iskolai	ÖSSZES
Választották	8	-	-	8
Kinevezték	9	11	6	26
Másképp	1	-	-	1